

BÍRÓ NAGY András

Túl a magyar ugaron

DEMOS
MAGYARORSZÁG

**Az integrált vidékfejlesztés lehetőségei
Magyarországon**

2007. április

Tartalom

1. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	4
2. BEVEZETÉS	10
3. MIÉRT KELL FEJLESZTENI A VIDÉKET?	16
4. SZEMLÉLET- ÉS SZERKEZETVÁLTÁS – VIDÉKFEJLESZTÉS PROGRESSZÍV NÉZŐPONTBÓL	22
5. SZAVAK ÉS TETTEK – A VIDÉKFEJLESZTÉS ELLENTMONDÁSAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN (írta: Lenti Attila)	28
6. A VIDÉKFEJLESZTÉST SEGÍTŐ ELŐCSATLAKOZÁSI PROGRAMOK MAGYARORSZÁGON, 2000–2006	36
7. MAGYARORSZÁG VIDÉKFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJA A 2007–2013 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN	42
8. A MAGYAR STRATÉGIA LEHETSÉGES KITÖRÉSI PONTJAI	48
9. ÚJ FELELŐSSÉGMEGOSZTÁS A VIDÉKFEJLESZTÉSBEN – A LEADER PROGRAM	58
10. A LEADER PROGRAM 2007–2013 KÖZÖTT – AJÁNLÁSOK	64
11. MELLÉKLETEK	70
12. IRODALOMJEGYZÉK	76

I . V E Z E T Ő I

A vidéki ma Magyarországon számos kontextusban pejoratív jelzőként, az elmaradottság, a magyar ugar szinonimájaként bukkan fel. A sztereotípiák más téren is megjelennek: a vidéki gazdaság sokak számára egyet jelent a mezőgazdasági termeléssel, ebből adódóan a vidék problémáinak orvoslását is elsősorban az agrárium modernizációján keresztül közelítik meg.

A mezőgazdaság egyre csökkenő nemzetgazdasági szerepe, a sok vidéki települést sújtó szegénység és elvándorlás is jelzi annak szükségességét, hogy a hagyományos, agrárközpontú szemlélet helyét az integrált vidékfejlesztési megközelítés vegye át. Ez többek között magában foglalja az ipar, a területfejlesztés, a környezetvédelem, a szociálpolitika, a humán erőforrások és a közösségek fejlesztését is. A vidéki gazdaságban a mezőgazdasági ágazat továbbra is fontos tényező, de szerepe már teljesen más, mint az 1950–1960-as években.

Ö S S Z E - F O G L Ó

A mezőgazdaság a jövőben elsősorban a tájfenntartásban, a környezeti állapot megőrzésében, az iparban használatos nyersanyagok megtermelésében és a vidéken nyújtható szolgáltatások előfeltételeinek megteremtésében lehet meghatározó.

Ebből következően a vidékfejlesztés nem merülhet ki pályázati előírások teljesítésében vagy szűken vett gazdasági célok elérésében. A vidék integrált fejlesztésének olyan folyamatnak kell lennie, amely erősíti a helyi emberi és közösségi erőforrásokat, a helyi vezetést, a vállalkozói kultúrát, az innovációt és az emberek azon képességét, hogy céltudatosan és hatékonyan tudjanak helyben együttműködni. A helyi közösségek ezáltal az eddiginél jobban befolyásolhatják saját sorsukat.

A 2007-ben megkezdődött európai uniós költségvetési ciklus talán legfontosabb feladata, hogy Magyarország a rendelkezésre álló forrásokat a lehető leghatékonyabban használja fel. A kérdés jelentőségét mutatja, hogy hazánk az összes uniós támogatás nyolcadát az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban meghatározott célokra fordítja. Az országosan a főállású foglalkoztatottak 5 százalékát adó mezőgazdaság támogatása a magyar programban is sokszorosan felülmúlja a nem-mezőgazdasági ágazatoknak nyújtott juttatások mértékét. A vidéki gazdaság diverzifikációjára és az életminőség javítására még így is jelentős mozgásteret ad az e célokra rendelkezésre álló csaknem 230 milliárd forint (a helyi innovatív kezdeményezéseket támogató LEADER Programot is beleszámítva).

A magyar stratégia fejlesztési irányai közül öt területet tartunk kiemelten fontosnak a vidéki emberek objektív életkörülményei és szubjektív életminősége javítása szempontjából. Ilyen terület a vidéki vállalkozásfejlesztés, a falumegújítás, a falusi turizmus, illetve ide sorolhatjuk a megújuló energiaforrásokat és a szolgáltatóházak létesítését. Ezek a fejlesztések járulhatnak hozzá ahhoz, hogy minden állampolgárnak legyen esélye lakóhelyén a társadalmi mobilitásra, önmagán kívül álló okok miatt (pl. munkahelyek hiánya, alacsony jövedelem, szolgáltatások teljes hiánya, rossz állapotban lévő infrastruktúra és lakókörnyezet) senkinek ne kelljen otthagynia települését.

A LEADER-akciócsoportok választási szabadságának megőrzése fontos érték. Ugyanakkor össze kell hangolni az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program néhány központi elemének megvalósításával. Mindezek érdekében

a DEMOS javasolja, hogy minden akciócsoport a fent említett öt fejlesztési irány közül legalább kettőt építsen be helyi vidékfejlesztési tervébe. Ezáltal válik biztosíthatóvá, hogy a hazai LEADER Programban a fent felsorolt fejlesztési irányok is megvalósuljanak. A LEADER kiemelését a helyi innováció és a települések, illetve az önkormányzati, a vállalkozói és a civil szféra közötti együttműködés élénkítésében betöltött szerepe indokolja. Nagy lehetőséget jelent, hogy a lefedett települések számától és a népességtől függően az egyes akciócsoportok 2007 és 2013 között akár 0,5–1 milliárd forint nagyságú támogatáshoz is juthatnak.

A források hatékony felhasználása érdekében kiemelten fontosnak tartjuk egy célzott kommunikációs kampány beindítását. Ez még a LEADER Program következő kiírása előtt hozzájárulhat a résztvevők körének bővítéséhez. Szintén szükséges olyan infrastruktúra felállítása, amely segíti a helyi innováció minél jobb kiaknázását. Mindemellett – a korábbi tapasztalatok és az innovatív ötletek áramlását segítő – javasoljuk egy magyar nyelvű honlap beindítását a legjobb nemzetközi gyakorlatokról.

2. bevezetés

2. BEVEZETÉS

*„Ez a vidék még nem volt fejlesztve,
pedig felfejlődhetne fejvesztve.”*

(Peer Krisztián–Poós Zoltán–
Térey János)

E füzet célja a szemléletbeli változás szükségének hangsúlyozása a vidék-fejlesztés terén.¹ A *vidék* szónak más a csengése Európában és más Magyarországon, ahol a vidéki népesség „paraszi” kultúrája történeti identitásunk egyik legfontosabb eleme. Ez a kultúra hazánkban részben a megkésett polgárosodás következményeként az elmaradottságot szimbolizáló középkori, feudális minták és attitűdök hordozója, részben pedig hihetetlen gazdagság forrása. Kétségtelen, hogy valaha Magyarországon a „nép” szinte azonos volt a vidéki, többnyire a mezőgazdaságból élő rétegekkel, akik a XIX. század második felében a lakosság háromnegyedét, de még közvetlenül a második világháború előtt is több mint a felét alkották.

A globalizáció és a megállíthatatlannak tűnő urbanizációs folyamat lépésről lépésre kikezdi ezt a hagyományos struktúrát, élettelen, gazdaságilag és kulturálisan egyre sívárabb településeket hagyva maga után. Vajon valóban egy törvényszerű és visszafordíthatatlan folyamatról van szó?

A jövőbeli fejlődés kizárólagos színtere szükségszerűen városi agglomerációk végeláthatatlan hálózata lesz? Vajon csakugyan halottfeltámasztásról vagy szellemidézéssről szólnak a vidékfejlesztés új megközelítései? A félreértés elkerülése végett e tanulmány készítőjét nem valamiféle borongós nosztalgia hatja át, hanem a vidéki fellendülés nagyon is élő reménye, inspirációs szándék vezérli – a fenti kérdésekre a válasza tehát egyértelmű nem.

A DEMOS Magyarország Alapítvány álláspontja szerint a jelenleg tapasztalható trendek egyik legfőbb oka éppen a vidék fogalmát övező szűklátókörűség és az itt élők számára biztosított alternatívák hiánya. E szemléletmód, amely az EU hagyományos gyakorlata mellett eddig hazánk vidékfejlesztési politikáját is meghatározta, a XXI. század elején is pusztán a mezőgazda-

¹ Köszönet illeti Gila Károlyt, Kovács Attilát, Nemes Gusztávot, Sebők Miklóst, Simon Lászlót és Tornai Istvánt, akik számos információval és észrevétellel segítették e füzet elkészülését.

sági foglalkoztatást tekint a vidék legfontosabb funkciójának, ezzel mintegy kivonva az itt élő embereket a korunk arculatát meghatározó gazdasági és szellemi folyamatokból. Ez a szemlélet lassan kezd megváltozni, azonban a vidéket a közvélemény még ma is a mezőgazdasággal azonosítja. Amellett sem mehetünk el szó nélkül, hogy eddig az összetett, korszerű vidékfejlesztési koncepciók is hiányoztak. E tanulmány legfőbb állítása pedig éppen az, hogy csak egy nem mezőgazdaság-alapú, komplex, integrált vidékfejlesztési stratégia vezetheti be az európai és magyar vidéket az „áramlások terébe”, és teheti azt a globalizáció haszonélvezőjévé, figyelembe véve a fenntarthatósági szempontokat is.

Mit értünk a vidék fogalma alatt? Sokak számára a vidék egyenlő a Budapesten kívüli Magyarországgal, figyelmen kívül hagyva, hogy ily módon olyan prosperáló nagyvárosok is ezen kategóriába kerülnek, mint Debrecen, Győr, Pécs vagy Szeged. A magyar településszerkezet kialakulásának történetéből adódik, hogy a néhány nagyváros mellett számos, 10–100 ezer fő közötti város gazdagítja Magyarország térképét. Ezen városok szerepe – mint kistérségi központoké – szintén igen jelentős a 10 ezer fő alatti kistélepek fejlődésében. E füzetben azonban

az Európai Unió iránymutatásában, illetve Magyarország múltbeli és jelenlegi vidékfejlesztési programjaiban használt vidék definíciót használok, aminek értelmében a falusias jellegű, 10 ezer fő alatti településeket és a 120 fő/km² alatti népsűrűségű kistérségeket tekintjük „vidéknek”.² Ebből következően az ezen feltételeknek megfelelő települések és kistérségek fejlesztési lehetőségei kerülnek górcső alá – a 10 ezer fő feletti települések, függetlenül attól, hogy más definíciók szerint esetleg a vidék kategóriájába tartoznak, e kiadvány keretein kívül maradnak.

A DEMOS fő célkitűzése, hogy szakmai érvekkel alátámasztott, új és innovatív megközelítésekkel formálja a közbeszédet, valamint inspiráló ötletekkel szolgáljon a szakpolitikai döntéshozók számára. Ezen írás arra kíván rámutatni, hogy a vidékfejlesztés fontos téma, amelyre másképp kell tekintünk. A mezőgazdaság egyre csökkenő nemzetgazdasági szerepe, a sok vidéki

2 Az egyes tagállamok használhatnak az EU hivatalos iránymutatásától eltérő definíciót. Magyarország az uniós iránymutatást átvéve a fenti meghatározást alkalmazta a korábbi agrár-vidékfejlesztési programok kidolgozása során, és alkalmazza az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban is.

települést sújtó szegénység és elvándorlás is jelzi annak szükségességét, hogy a hagyományos, agrárközpontú szemlélet helyét a szociális, területfejlesztési, oktatási-képzési szempontokat is integráló, komplex vidékfejlesztési megközelítés vegye át. E szemléletváltás fontossága mellett érvelünk a harmadik és negyedik fejezetben.

A magyar vidék helyzetének javításához vezető lépések keresésekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül európai uniós tagságunkat, amely az elmúlt években alapvetően befolyásolta, és a jövőben is befolyásolni fogja a hazai vidékfejlesztés főbb irányait. Az ötödik fejezetben rámutatunk az EU retorikája és tettei között húzódó ellentmondásokra, a hatodikban az uniós előcsatlakozási programok eredményeit, a hetedikben pedig a 2007–2013 közötti költségvetési ciklusban érvényes magyar stratégia főbb prioritásait és számait ismertetjük.

A következő hét évben a mezőgazdaságon kívüli fejlesztések és a vidéki élet minőségét javító intézkedések kul-

csai az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) harmadik intézkedéscsoportja és a negyedik intézkedéscsoportot alkotó LEADER³ Program során megvalósuló fejlesztések lesznek. A helyi együttműködésen, a helyi tervek, ötletek és elképzelések felkarolásán alapuló LEADER egyben új szemléletet is hoz a vidékfejlesztésbe, amely világossá teszi, hogy az állam nem tekint feladatának azt, hogy fentről részletekbe menően meghatározza, melyik kistélepülés milyen fejlesztéseket hajtson végre. A LEADER lehetővé teszi, hogy a kistélepüléseken lakók maguk döntsék el, mi történjen közvetlen környezetükben. A magyar stratégia bemutatása után a nyolcadik részben kísérletet teszünk azon potenciális fejlesztési területek beazonosítására, amelyek erősíthetik a vidék népességmegtartó erejét, a kilencedik fejezetben pedig kitérünk a LEADER Program múltjára, jelenére és jövőbeli kilátásaira, illetve zárásként ajánlásokat teszünk azon lépésekre, amelyek hozzájárulhatnak a LEADER Program sikeres működéséhez.

3 LEADER (Liaisons Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale): a vidéki gazdaság fejlődése érdekében tett intézkedések összekapcsolása.

A következő oldalakon a vidékfejlesztésért nevében is felelős tárca (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, FVM) tevékenységi körén, az általa kidolgozott Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretein belül keressük a követendő fejlesztési irányokat. Természetesen számos más minisztérium tevékenysége is hatással van a vidéken élők jövedelmi helyzetére, társadalmi mobilitási esélyeire, lakóköznyezetének állapotára. A Szociális és Munkaügyi, az Oktatási, az Egészségügyi, az Önkormányzati és Területfejlesztési, a Gazdasági, illetve a Környezetvédelmi Minisztérium által kidolgozott programok is nagymértékben befolyásolják, hogy miként alakulnak a vidéki településeken élők életkörülményei. Hosszú távon a vidék fejlesztését leghatékonyabban az egyes szaktárca által közösen kidolgozott vidékfejlesztési stratégia szolgálhatja. Az említett tárca szakpolitikái és az FVM közötti kapcsolódási pontokat az ÚMVP sem tárta fel teljes mértékben. Annak bemutatása, hogy ezek az igencsak különböző szakterületek és más programok (pl. az INTERREG, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium és a UNDP

közös területfejlesztési programja) miként érintik a vidék fejlesztésének kérdését, egy következő kiadvány feladata lehet.

E füzet már terjedelménél fogva sem kínálhat egy új, átfogó stratégiát a magyar vidék fejlesztésére, de a vidék problémáinak megoldása szempontjából máshova teheti a hangsúlyokat. Az írás célja, hogy felhívja a figyelmet a vidékfejlesztés komplex megközelítésére, bemutassa a magyar vidékfejlesztési politika mozgásterét az Európai Unióban, megjelölje a magyar vidékfejlesztési programnak a mezőgazdaságon kívüli munkahelyteremtés, a jövedelmek növelése és az életminőség emelése szempontjából legtöbb reménnyel kecsegtető elemeit, illetve hangsúlyozza a LEADER Programban rejlő lehetőségeket, és ajánlásokat fogalmazzon meg a program magyarországi jövőjére vonatkozóan. A LEADER kiemelését a helyi innováció és a települések, illetve az önkormányzati, a vállalkozói és a civil szféra közötti együttműködés élénkítésében betöltött szerepe indokolja.

3. miért

kell fejleszteni a vidéket?

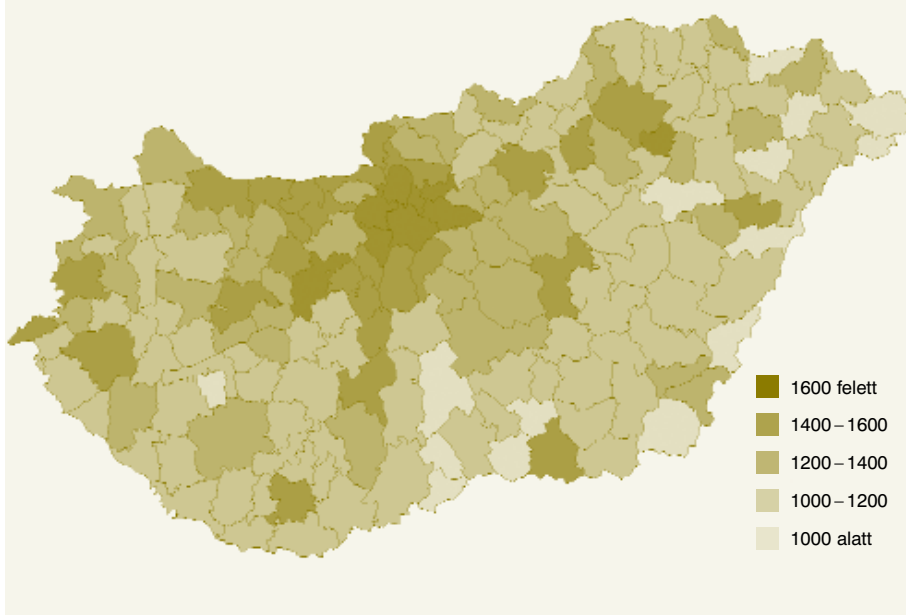
3. MIÉRT KELL FEJLESZTENI A VIDÉKET?

Társadalmi igazságosság, szolidaritás, esélyegyenlőség, esélyteremtés – korunk talán leggyakrabban hangoztatott politikai céljai. Kevés olyan szakterület létezik, ahol nagyobb létjogosultsága lenne ezen fordulatok használatának, mint a magyar vidék fejlesztése esetében. Szomorú és

elfogadhatatlan, hogy a „vidéki” ma Magyarországon számos kontextusban pejoratív jelzőként, az elmaradottság szinonimájaként bukkan fel. Több mutató is rásegít azonban arra, hogy a vidékiségről sokan a relatív fejletlenségre asszociáljanak.

1. ÁBRA

Bruttó átlagjövedelem kistérségek szerint
ezer Ft (2005)

FORRÁS: T-Star 2005, KSH
KÉSZÍTETTE: Czírfusz Márton-Kukely György

A vidéki térségekben élők jövedelem-színvonalára elmarad az országos átlagtól, amelynek fő oka az aktív munkaerő alacsony képzettsége, és ebből következően a fizikai munkát végzők nagy aránya. (a kistérségek szerinti jövedelemeloszlásról lásd az 1. ábrát). A szolgáltatászektor aránya országosan is elmarad az EU-25 átlagától, e különbség azonban még erőteljesebben jelentkezik a vidéki térségek gazdaságának szerkezetében. A munkanélküliségi ráta magasabb, a foglalkoztatottság pedig alacsonyabb az országos átlagnál. A munkalehetőségek hiánya miatt az utóbbi tíz évben lényegesen növekedett a vidéki térségekből elvándorlók száma, amit jól jelez, hogy a hét magyar régióból mindössze a közép- és nyugat-magyarországi régiókban növekedett a népesség (ÚMVP 2007, 10).⁴

A fiatal korosztály városokba vándorlásának következménye a vidéki népesség öregedő korstruktúrája, amelynek egyetlen lehetséges ellenszere van: a foglalkoztatási lehetőségek bővítése, új és tisztességes megélhetést biztosító munkahelyek teremtése az életminőség javításával párhuzamosan.

Amikor a vidék „népességmegtartó erejéről” esik szó, nem arra kell gondolni, hogy a vidéki településeken élőket oda kellene kötni a lakóhelyükhöz. A kistelepülések sok tekintetben (pl. a kulturális szolgáltatások vagy a felsőoktatási lehetőségek szintjén) sohasem fognak tudni versenyre kelni a nagyvárosokkal, ezért valamilyen mértékű elvándorlással e településeknek a jövőben is számolniuk kell. Nem mindenki számára vonzó viszont a városi környezet. Természetesen vannak, akik nem szeretnék otthonukat, falvaikat pusztán egy jobban fizető munkahely vagy egyáltalán a munkához jutás lehetősége miatt elhagyni. A vidékfejlesztés legfőbb célja ezért éppen az, hogy azoknak, akik vidéki környezetben szeretnék élni életüket, legyen esélyük lakóhelyükön a felemelkedésre, az emberhez méltó életre, a társadalmi mobilitásra. Önmagán kívül álló okok miatt (pl. munkahelyek hiánya, alacsony jövedelem, szolgáltatások teljes hiánya, rossz állapotban lévő infrastruktúra és lakókörnyezet) senkinek se kelljen otthagynia települését.

A vidék fejlesztése tehát az esélyek egyenlőségének megteremtése miatt kulcskérdés. Ezáltal válik lehetővé, hogy a boldogulás ne legyen a városokhoz kötve, minden állampolgár ott élhesse életét jó körülmények között, ahol ő akarja.

4 Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban az Agrárgazdasági Kutatóintézet által a KSH hivatalos adatbázisaiból nyert adatok szerepelnek.

Mint a fentiekből is kiderült, a vidéki települések hátrányos helyzete több tekintetben tény. Egy kormánynak, amely a társadalom szétszakadása megakadályozásának ügyét prioritásként kezeli, biztosítania kell, hogy a kedvezőtlenebb helyzetben lévő települések jövedelem, munkalehetőségek és életminőség tekintetében is közelebb kerülhessenek az ország fejlettebb részeihez.

Szintén a vidékfejlesztés újszerű megközelítését sürgeti a mezőgazdaság – a nemzetgazdaság egészét tekintve komolyan érzékelhető – térvesztése. A többi nemzetgazdasági ágazathoz képest a mezőgazdaság súlya alacsony és ami ennél is fontosabb, tendenciájában csökkenő. A mezőgazdaság 2005-ben 3,7 százalékkal részesedett a magyar GDP-ből, 2000-ben ez az arány még 4,6 százalék volt (ÚMVP 2007, 12.). A mezőgazdaság gazdasági szerepének visszaesését igazolja továbbá, hogy a magyar exportból való részesedése 1994 és 2005 között az élelmiszeriparral együtt számolva is 22,7 százalékról 7,2 százalékra esett vissza (ÚMVP 2007, 13.). Foglalkoztatási részesedése szintén jelentős csökkenést mutat. Mezőgazdasági termeléssel 2003-ban a 15 éven felüli népesség

15,9 százaléka (1,3 millió fő) foglalkozott, arányuk 1991-ben még 32,8 százalék (2,7 millió fő) volt. A mezőgazdasági munkát fő hivatásként végzők aránya 1994 és 2005 között 9 százalékról 5 százalékra zuhant (ÚMVP 2007, 11.). Fontos hozzátenni azonban, hogy a mezőgazdaság gazdasági szerepének csökkenését a mezőgazdaságon kívüli gazdasági tevékenységek ma még nem ellensúlyozzák a szükséges mértékben.

Ezek a mutatók alapjaiban kérdőjelezik meg a vidékfejlesztés agrárközpontú megközelítését.

Mivel egyetlen szakpolitika sem választható külön attól a politikai környezettől, amelyben az egyes lépéseket kidolgozzák, megtárgyalják és elfogadják, vagy éppen elutasítják, nagy hiba lenne megfeledkezni a vidékfejlesztés kérdését hangsúlyosan felvállaló stratégia potenciális politikai hasznosságáról. A vidéki térségek 2003-ban az ország területének 87 százalékát tették ki, az ott élő népesség pedig 4,8 millió fő, ami az ország népességének több mint 47 százaléka (ÚMVP 2007, 10.). A vidéki települések kedvezőtlen korstruktúráját figyelembe véve ez azt jelenti, hogy a választópolgárok körében a vidéki szavazók aránya még magasabb, habár a képet némiképp árnyalja, hogy választási részvétel tekintetében elmaradnak a városi lakosságtól.

A vidéki gazdaság erősítését, a vidék népességmegtartó erejének növelését és a vidéki élet minőségének javítását valós eséllyel megcélzó, a választók szemében hiteles stratégia szavazatokat is hozhat az ügyet felvállaló politikai erőnek.

A vidékkel való törődést ma a választók nagy része azonosítja a jobboldallal, aminek háttérében inkább állhat a hagyományokra való támaszkodás, a hagyományos társadalmi beágyazottság, mintsem a jobboldal meggyőző vidékfejlesztési jövőképe. A Fidesz 2006-os választási programjának „Magyar gazda – magyar föld” című fejezetében egy mondatot szán a vidék mezőgazdaságon túli dimenzióinak: „Kiemelt támogatást nyújtunk azoknak is, akik nem a mezőgazdaságot választották élethivatásuknak, de vidéken kívánnak élni” (Fidesz 2006, 9–10.). Ennél konkrétabb kifejtés nem szerepel a dokumentumban. Mindezek ellenére a jobboldal kétségtávol előnyben van a vidéki, nem városi településeken.

Szimbolikus értékű, hogy a 2006 áprilisában újraválasztott kormány Szabadság és Szolidaritás elnevezésű programjának vidékfejlesztésről szóló fejezetében kizárólag a mezőgazdaság modernizációjáról esik szó (Új Magyarország 2006, 27–29.).

Az Európai Unió stratégiai iránymutatása szerint a 2007–2013 közötti időszakra készülő magyar agrár-vidékfejlesztési program ugyan fejezeteket szentel a vidéki életminőség és gazdaság fejlesztésének, illetve a helyi kezdeményezéseket uniós forrásokból támogató LEADER Programnak, valamint prioritásként tekint a gazdasági, társadalmi és környezeti problémák egységes kezelésére, ám a következő hét év forráselosztási terveit elemezve kiderül, hogy a mezőgazdasági jellegű fejlesztések erős túlsúlyban vannak.

Magyarországon ma sem a jobb-, sem a baloldalon nincsen olyan vidékfejlesztési stratégia, amely a rendelkezésre álló anyagi források szétosztásánál is a vidéki gazdaság diverzifikációját és az életminőség javítását helyezné az első helyre. Az országosan a főállású foglalkoztatottak 5 százalékat adó mezőgazdaság támogatása még mindig sokszorosan felülmúlja a nem-mezőgazdasági ágazatoknak nyújtott juttatások mértékét. Véleményünk szerint a progresszív vidékfejlesztési megközelítésnek ezzel a hagyománnyal kell szakítania, és új utat kell nyitnia egy jövőképes, széles rétegeknek esélyt nyújtó és fenntartható vidékfejlesztési megközelítésnek.

4.

szemlélet- és szerke- zetváltás –

vidék- fejlesztés progresszív néző- pontból

4. SZEMLELET- ÉS SZERKEZETVÁLTÁS – VIDÉKFEJLESZTÉS PROGRESSZÍV NÉZŐPONTBÓL

Az Európai Unióban egészen az 1980-as évekig a vidék fő funkciója az élelmiszerellátás biztosítása volt. A vidék számára európai szinten az egyetlen lényeges politikát a közös agrárpolitika (KAP) jelentette. A nyolcvanas években jelentkező problémák – mint a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepének csökkenése, a növekvő társadalmi és szociális költségek vagy a környezetszennyezés – az agrárpolitika mély reformjának hívei számára bőséges muníciót adtak. A támogatások elveinek és céljainak alapvető újrafogalmazását azonban még az 1992-ben elfogadott, a közös agrárpolitika átalakítására javaslatot tevő McSharry-reform sem tartalmazta – szá-

mos elemzés szerint elsősorban a nemzeti kormányoknak és a máig igen erős agrárlobbinak köszönhetően. Az unió által a vidéki régióknak jutott támogatások nagy többsége, néha más elnevezéssel, de ezt követően is az intenzív mezőgazdasági termelést szolgálta (Nemes 2000, 460.).

Az utóbbi másfél-két évtized vitathatatlan eredménye ugyanakkor, hogy a vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberek egyre határozottabban képviselték a Római Szerződésben rögzített, szektorszemléletet tükröző „agrárpreferencia” elvével szemben az egy adott területre vonatkozó fejlesztések összehangolásának komplex megközelítését (*rural preference*). Az integrált vidékfejlesztés a rendelkezésre álló fejlesztési források és elképzelések koherens rendszerbe foglalását jelenti, amelyben éppúgy helye van a gazda-

sági jellegű, mint a humán erőforrásokra és a közösségekre koncentrált fejlesztéseknek (Midgley 2006). Progresszív nézőpontból a vidékfejlesztés számos területet ölel fel, melyek közül a mezőgazdaság csak egy, és ráadásul messze nem a leghangsúlyosabb. *A komplex megközelítés a következő területeket öleli fel: ipar, területfejlesztés, környezetvédelem, szociálpolitika, a humán erőforrások és a közösségek fejlesztése* (Nemes 2000).

E megközelítés elméleti alapja, hogy a vidékfejlesztés elsődleges feladata nem elsősorban az élelmiszerellátás biztosítása, hanem a lehetőség megteremtése az adott területi egységek gazdasági növekedésére, az ott élő emberek karrieresélyeinek és életkörülményeinek javítása, és az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása. Mind az egyes országok, mind az EU alapvető érdeke, hogy sem az egyes tagállamok régiói, sem az unió tagállamai között ne legyenek tátongó társadalmi-gazdasági szakadékok. E kérdés kezelése pedig a tíz új, az EU-15-ök átlagánál gazdaságilag fejletlenebb tagállam csatlakozásával, illetve Románia és Bulgária 2007. januári belépésével még égetőbb problémává vált.

Európa-szerte elcsúsztak egymás mellett a nemzeti kormányok és az uniós szervek – jobbára agrárközpontú – vidékfejlesztési politikái és a vidéki társadalmak mindennapos problémái és szükségletei. Még mindig óriási összegek vándorolnak olyan gazdasági szektorokba, amelyek a vidéki társadalmak töredékét foglalkoztatják – elég csak az EU költségvetésének csaknem felét kitevő közös agrárpolitikára gondolnunk. Az a hagyományos elképzelés, miszerint a mezőgazdaság a vidéki gazdaság motorja, az unió egészét és hazánkat tekintve sem felel meg a valóságnak.

A vidékfejlesztés komplex kezelésének első lépése annak felismerése, hogy a vidéki gazdaság és a vidékfejlesztés mezőgazdasági orientációját felül kell vizsgálni. Olyan új gazdasági ágazatok támogatására van szükség, amelyek képesek átvenni a gazdasági jelentőségét tekintve visszaszoruló agrárszektor korábbi szerepét, új munkahelyeket teremtenek, hatékony termelést és nagyobb gazdasági növekedést biztosítanak a vidéki települések számára.

A vidéki gazdaságban a mezőgazdaság továbbra is fontos tényező, de a szerepe már teljesen más, mint az 1950–60-as években. A fő problémát az intenzív, nagyüzemi gazdálkodás jelenti, amely gyakran környezetszennyező, minimális munkalehetőséget ad, sok esetben rossz minőségű és felesleges termékeket állít elő. A mezőgazdaság a jövőben elsősorban a tájfenntartásban, a környezeti állapot megőrzésében, az iparban használatos nyersanyagok megtermelésében és a vidéken nyújtható szolgáltatások előfeltételeinek megteremtésében lehet meghatározó.

A területi különbségek csökkentéséhez a vidéki kistérségek problémáinak feltárása (Magyarország esetében, mint láttuk, az országos átlagnál jóval alacsonyabb jövedelem és foglalkoztatottság, elvándorlás és elöregedés) és szilárd, konzekvensen követendő elvek (társadalmi igazságosság, esélyegyenlőség) felől érdemes közelíteni. A problémák pontos beazonosítása, a valódi szükségletek felmérése biztosíthatja a kiindulási alapot, az elvek pedig a sorvezetőt a vidékfejlesztési szakpolitika újrahangolásához.

Az integrált vidékfejlesztés filozófiájának terjedése és térnyerése hozzájárulhat ahhoz, hogy a jövőben egy szektor támogatása helyett egy meghatározott térség gazdasági, társadalmi és környezeti problémáinak összehangolt megoldására tevődjön át a hangsúly – ne csak a szavak szintjén, hanem anyagi értelemben is.

5. szavak és tettek

– a vidék- fejlesztés ellent- mondásai az Európai Unióban

5. SZAVAK ÉS TETTEK – A VIDÉK- FEJLESZTÉS ELLENTMONDÁSAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A közös mezőgazdasági politika régóta az EU legellentmondásosabb területe. Elsősorban a mezőgazdaság túlfinanszírozása (magas részesedése a közösségi büdzséből) és a támogatási rendszer (ártámogatások, jövedelemkompenzáció) halaszthatatlan átalakítása volt éles viták tárgya.

Politikai dokumentumok, beszédek szintjén a vidékfejlesztés óriási változásokon ment keresztül az elmúlt másfél-két évtizedben. A retorikában mára a korábbi agrárius, termelés-központú szemléletet felváltotta az integrált vidékfejlesztés gondolata. A számos alkalommal megfogalmazott elvek azonban igencsak lassan és kis hatékonysággal válnak tettekké. A mai napig – és a vidékfejlesztési stratégiákat látva a következő években is – óriási szakadék tátong a sokszor hangoztatott elvek és a gyakorlati megvalósítás között. Ugyanaz folyik, csak más formában: a mezőgazdaság továbbra is prioritásnak számít, és még a vidék-

fejlesztésre fordítandó pénzek jó részét is mezőgazdasági tevékenységre lehet csak felhasználni (Nemes 2000).

Az EU vidékfejlesztési politikáját évtizedeken keresztül kétlakosság jellemezte: kötődött egyrészt a regionális politikához (a strukturális alapokhoz), másrészt a közös agrárpolitikához (KAP), vagyis a regionális fejlesztések igazgatóságához és az agrárigazgatósághoz. Az integrált vidékfejlesztés divatos kifejezéssé vált és politikai beszédek rendszeres szereplője volt, független és koherens vidékfejlesztési politika, használható vidékfejlesztési megközelítés azonban csak viszonylag későn jelent meg.

Az erre irányuló törekvések megakadtak egy jól definiálható gazdasági érdekcsoport ellenállásán, amelynek érdekében állt és áll a vidékfejlesztést az agrárpolitika egy jelentéktelen szegmensévé alacsonyítani, hogy a hasonló célokra előirányzott összegek jelentős részét továbbra is a mezőgazdaság kizárólagos támogatására fordítsa. Az agrárpolitika fő haszonélvezői rendszerint elleneznek minden olyan javaslatot, amely ütközik legfontosabb érdekükkel: jelenlegi kiváltságaik megőrzésével, a mezőgazdasági kiadások magas szinten tartásával.

Az 1990-es évek előtt alkalmazott vidékfejlesztési megközelítések tipikusan ágazati jellegűek voltak, elsősorban a termelőkre koncentráltak, és céljuk a mezőgazdaságon belüli strukturális változás volt. A „fentről lefelé irányuló” megközelítési módjukkal a nemzeti vagy regionális szinten fogant rendszerek támogatására épültek. A helyi érdekelt feleket nem feltétlenül ösztönözték a területeik jövőképeinek kialakításához szükséges készségek elsajátítására.

A vidékfejlesztés szempontjából kedvező folyamatokat indított el az 1992. évi McSharry-reform, amely a Közös Agrár-

politikát volt hivatott megreformálni. Ez a reform új megvilágításba helyezte a mezőgazdaság és vidék viszonyát, hangsúlyozva, hogy az agrárszférának a mezőgazdasági termények előállításán túl más feladatai is vannak, nevezetesen a vidék hagyományos tájjellegének, kulturális értékeinek megőrzése. A reform eredeti, fő célja az agrártámogatási politika átalakítása volt, és bár ez csak részlegesen valósult meg, fontos szemléletbeli fordulatnak tekinthető, hogy a vidék már nemcsak mint a mezőgazdasági termelés színtere, hanem mint közös társadalmi érték is megjelent egy uniós dokumentumban (Midgley 2006).

Az integrált, fenntartható vidékfejlesztési megközelítés kialakulása szempontjából meghatározó jelentőségű volt az 1996-ban kiadott corki deklaráció. Ez a dokumentum először fogalmazta meg mindazt, amit integrált vidékfejlesztésnek nevezünk, és nyíltan kiállt bizonyos, az elmaradott területek szempontjából elengedhetetlenül fontos reformok mellett. A záródokumentum szellemisége egy új, modern koncepció felé mutatott, amely napjainkban

a gyakorlat szintjén is fokozatosan teret kap. A deklaráció főbb elvei közül kiemelhető a vidék előtérbe helyezése, a fenntarthatóság, a döntéshozatal decentralizálása (szubszidiaritás), több tudományterület együttes erőfeszítései a vidék fejlesztése érdekében, a sokszínűség kialakítása (diverzifikáció), az uniós szabályok és eljárások egyszerűsítése és a különböző szintű programok egységes keretbe foglalása (The Cork... 1996).

A legfontosabb ajánlásokat – külön vidékfejlesztési igazgatóság és költségvetés, a finanszírozási és intézményrendszer átalakítása – azonban nem valósították meg a deklarációt követő években. Az 1997-ben kidolgozott Agenda 2000 ugyan céljaiban még támogatta a fent felsorolt elveket, de gyakorlati programjaiban és költségvetésében azok már nyomokban sem voltak jelen (Nemes 2000). Nemcsak nem állt elő egy, a tarthatatlan mezőgazdasági termelési és szerkezeti viszonyokat átalakító, átfogó és radikális reformmal, de az integrált vidékfejlesztés előmozdításában sem ért el jelentős eredményeket. Az Agenda 2000 értelmében a KAP második pillérévé váló vidékfejlesztés aránya az agrárköltségvetésnek csak mintegy egytizedét tette ki.

A 1990-es évek bebizonyították, hogy a hangzatos szólamok ellenére a teljes közösségek érdekeit szem előtt tartó, újszerű elemeket tartalmazó, integrált vidékfejlesztés megvalósítására nincs valós politikai szándék, támogatóinak érvei az agrárlobbi nyomása mellett súlytalanok. A vidékfejlesztés a klaszikus agrárpolitika szempontjából nem jelent mást, mint a mezőgazdaság további támogatását néhány semmitmondó szociális és környezetvédelmi kontúrral díszítve. Ugyanakkor a strukturális alapok által finanszírozott programok között sem kapott valódi hangsúlyt ez a terület.

A vidékfejlesztésről és a vele kapcsolatos lassú szemléletváltozásról szólva említést kell tennünk egy progresszív és sikeres programról, amely LEADER néven vonult be a köztudatba, és nyitott új távlatokat.⁵ A program a négy strukturális alap egyikéhez, az Európai Mezőgazdasági és Orientációs Garanciaalap (EMOGA) Orientációs Szekciójához kapcsolódva 1991-ben indult el kis költségvetéssel, afféle kísér-

leti jelleggel, majd a későbbiekben LEADER II. és LEADER+ néven folytatódott, egyre nagyobb jelentőséget nyerve. Legfontosabb alapelve az olyan fejlesztések támogatása, amelyek helyi kezdeményezésekre, erőforrásokra épülnek, innovatívak és alkalmazhatók a gyakorlatban. Lényeges eleme a partnerség, az innováció megosztása országhatárokon átnyúló hálózatok révén, amelyek összekapcsolják a kisebb helyi közösségeket. A program sikeressége elsősorban rugalmasságának köszönhető. Szakítva a központosító technokrata szemlélettel, a LEADER eszközt ad azoknak a közösségeknek a kezébe, amelyek mindenki másnál jobban ismerik saját igényeiket, és hosszú távú, önálló tanulási folyamatot indít be, amely számos pozitív hatást gyakorol e közösségek életére, együttműködésére, fejlődésére. Természetesen a program rugalmas jellegéből fakadóan a helyi adottságoktól, körülményektől függően az eredményei is eltérnek.

A LEADER az elmúlt években sokszorosára nőtt mind költségvetése, mind területi kiterjedése tekintetében. A legjelentősebb eredménye talán az, hogy a hálózatosodás korában képes megteremteni az elmaradott térségek közötti kommunikációt és összefogást, így ezek egységesen léphetnek fel az integrált vidékfejlesztés érdekeit képviselő új, hatékony lobbicsoportként. A LEADER, bár eddigi rövid törté-

nete során a folyamatos bővülés ellenére mindig viszonylag kis költségvetésből gazdálkodott, puha szemléletformálásával a jövőben erőteljesen szolgálhatja az integrált vidékfejlesztés érdekeit.

Az EU 2007 és 2013 közötti időszakra tervezett vidékfejlesztési politikája pozitív trendet képvisel, az integrált megközelítés előtérbe kerülésének fontos állomása. Ennek ellenére az integrált vidékfejlesztés hívei továbbra sem lehetnek igazán elégedettek, mivel a vidékfejlesztési pilléren belül is nagy hangsúlyt kapnak az agrárszférához kötődő programok.

A vidékfejlesztési politika az EU költségvetésében véglegesen elválik a strukturális alapoktól, és a megreformált Közös Agrárpolitikához kapcsolódik. Létrejön az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA), amelyből a vidékfejlesztést finanszírozni fogják. Az új alap létrehozásával párhuzamosan egységesítik a szabályrendszert, ezáltal a pénzügyek és a programozás lényegesen egyszerűbbé válnak.

Az új költségvetési ciklusban az átalakítások vezérelve a pénzügyi szabályok egyszerűsítése volt. Egészen a legutóbbi költségvetési időszakig a rendszer igen átláthatatlan volt, az uniós támogatások négy-öt különféle pénzügyi alapból érkeztek, ami jelentősen megnehezítette a komplex programok (pl. LEADER+) keretében pályázók dolgát. Az egyes munkacsoportoknak így programonként más-más szabályok szerint kellett pályázniuk és elszámolniuk a megszerzett forrásokkal, ami nemcsak a hibák elkövetésének lehetőségét növelte, hanem lényegesen lelassította magának a programnak a végrehajtását is (Nemes–Fazekas 2005a).

A LEADER történetének új szakaszába lép azzal, hogy a tagállamoknak ezentúl a vidékfejlesztésre fordított összes forrásuk legalább 2,5 százalékát (az EU15-ökben 5 százalékát) ilyen típusú programokra kell költeniük. A LEADER költségvetése így egyrészt többszörösére nő, másrészt szemléltetmódjával valószínűleg az eddiginél jobban fogja befolyásolni a vidékfej-

lesztési programok irányát. A vidékfejlesztés teljes költségvetése is nagymértékben nő, a 2007-től 2013-ig terjedő időszakban a bizottság 77,66 milliárd eurót szán vidékfejlesztési célokra, míg eddig ez az összeg az előző hét évre összesen 30,37 milliárd euró volt.

Az EMVA létrehozása, valamint a LEADER típusú vidékfejlesztés fókuszos meghonosodása és elterjedése már olyan trendet vetít előre, amely a jövőben érzékelhető fejlődést jelenthet az európai vidék számára. Ha ez a reményünk teljesül, és sikerül valamelyest érvényesíteni azokat a nyomtatásban már számtalanszor megjelent érveket, amelyek oly régóta kallódnak brüsszeli fiókokban és megvalósításra váró közhelyfűzések börtönében, akkor az európai jólét és egyenlőség valóban áttörheti a városi agglomerációk határait, és elérhetővé válhat a teljes európai lakosság számára, megőrizve annak kulturális hagyományait és kiaknázva kreativitását.

6. a vidék- fejlesztést segítő

elő- csatlakozási programok Magyar- országban, 2000–2006

6. A VIDÉK- FEJLESZTÉST SEGÍTŐ ELŐCSATLAKOZÁSI PROGRAMOK MAGYARORSZÁGON, 2000–2006

Természetesen már jóval uniós csatlakozásunk előtt megkezdődött az uniós források hazánkba áramlása különböző előcsatlakozási programok formájában. Az EU-csatlakozásra való felkészülés részeként az előcsatlakozási programok (PHARE, SAPARD) az uniós követelmények, irányelvek és célkitűzések beépülését célozták. A SAPARD 2000–2006 közötti programját elemző írások egyetértenek abban, hogy a program elsősorban az intézményrendszer fejlődése miatt volt kulcsfontos-

ságú a Magyar Állam számára, megteremtve ezzel az uniós pénzek lehívásának – persze messze nem tökéletes – infrastruktúráját (Nemes 2003).

Az uniós vidékfejlesztési források közül feltétlenül meg kell említenünk az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programot (AVOP) és a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet (NVT). A SAPARD lényegében az utóbbi két program előfutárának tekinthető, amit alátámaszt az is, hogy a SAPARD-program keretében elutasított pályázatok többségét később az AVOP-hoz és az NVT-hez nyújtották be – természetesen átdolgozás után.

Érdekes áttekinteni, hogy e három program keretében a pályázatok milyen célokra érkeztek be – mindegyikben az agrárcélú támogatásokra érkező pályázatok bizonyultak a legnépszerűbbeknek.

A SAPARD esetében a legtöbb pályázat (39,7 százalék) a „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” című intézkedésre érkezett, igaz, a „Falufejlesztés és falufelújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése” elnevezésű kiírás is csaknem ugyanakkora érdeklődést (37,6 százalék) váltott ki.⁶ Tanulságos azonban, hogy a legkevésbé népszerű intézkedésnek a „Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése” bizonyult (4,2 százalék). Ebbe belejátszhat, hogy a SAPARD mezőgazdasági része sokkal jobban elő volt készítve, mint a gazdasági diverzifikációs intézkedés, eleve sok pénz volt rá szánva, és a pályázás kritériumain is jelentősen enyhítettek. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program utólagos értékelése arra enged következtetni, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumban is tisztában voltak azzal, hogy a pályázóknál is elsősorban a mezőgazdasági fejlesztési lehetőségek lesznek népszerűek a nem- agrárius gazdasági fejlesztésekkel szemben: „A fejlesztési szándékok, az igényelt támogatások intézkedésen-

ként a pénzügyi tervnek megfelelő arányban jelentkeztek.” A nyertes pályázatok által végül a rendelkezésre álló uniós források háromnegyedét sikerült szerződéssel lekötni (ÚMVP 2007, 41).

A Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) pályázati kiírásaira a 2004. januári megjelenéstől kezdve összesen 36 ezer pályázat érkezett be, amelyből az AVOP keretében 2006. augusztus 13-ig 7007 pályázatot nyújtottak be. Az irányító hatóság vezetője (FVM-szakállamtitkár) által támogatott pályázatok értéke teljes egészében kimeríti a 2004–2006-ra előirányzott hároméves keretet.⁷

6 A 2000–2006 közötti időszakra vonatkozó SAPARD-tervet a magyar kormány az Európa Tanács 1999. július 21-ei rendelete alapján készítette el. A végső változatot az Európai Bizottság észrevételeinek és módosító javaslatainak beépítését követően 2000. szeptember 13-án fogadták el. A pályázati kiírások 2002 novemberére és 2004 áprilisa között álltak nyitva az érdeklődők számára. A program keretében 8827 pályázatot nyújtottak be.

7 A hatályba lépett támogatási szerződések száma mintegy 3800, amely 99,9 milliárd forintnyi támogatást jelent. A tényleges teljesítésen alapuló, számlalapú kifizetett támogatás eléri a 42 milliárd forintot. A számlalapú kifizetések terén az NFT többi operatív programjához képest az AVOP az 1. helyen áll.

Az AVOP esetében a pályázatok 67 százaléka érkezett „A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban” elnevezésű 1. prioritás keretein belül meghatározott intézkedésekre, melyek forrásigénye is igen magas volt. A pályázatok közel egynegyede érkezett a vidéki térségek fejlesztését célzó 3. prioritásra, azon belül a falufejlesztés volt kifejezetten hangsúlyos, kevésbé a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése vagy a LEADER+ program. „A vidéki térségek fejlesztése” című prioritás keretében 20 milliárd Ft kötelezettségvállalásból 2006 őszéig 6,6 milliárd Ft kifizetése történt meg. Falufejlesztésre, falumegújításra, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelmére és megőrzésére a közel 250 nyertes pályázat 5,8 milliárd Ft-ot kötött le. A LEADER+ keretében a kétkörös kiválasztási folyamat eredményeként 70 akciócsoport kap összesen 6,7 milliárd forintnyi támogatást. A nyertes akciócsoportok területén 960 település

található, összesen nagyjából 1,5 millió lakossal. A sikerrel pályázott helyi vidékfejlesztési programok megvalósítása 2006 nyarán vehette kezdetét (AVOP 2006).

Magyarország Nemzeti Vidékfejlesztési Terve (NVT) az EMOGA Garancia-részlegéből finanszírozott vidékfejlesztési intézkedéseket tartalmazza.

Magyarország Nemzeti Vidékfejlesztési Tervét 2004. augusztus 26-án hagyta jóvá az Európai Bizottság. A terv keretében 2004–2006 között 190,7 milliárd forintnyi támogatás nyújtására volt lehetőség Magyarországon, melyből a közösségi támogatás aránya 80 százalék, azaz 152,3 milliárd forint volt. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium honlapja szerint az NVT „kijelöli a vidéki térségek fenntartható fejlődését biztosító célokat, a megvalósításukat szolgáló intézkedéseket, valamint az azok keretében támogatható tevékenységeket”.

Az NVT pályázatait elbíráló Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal 2004–2005-ben a kérelmek csaknem háromnegyedét az „Agrár-környezet-

gazdálkodás támogatása” című intézkedésre kapta, és a többi pályázat is mezőgazdasági jellegű intézkedésekre irányult. Ez annak fényében egyáltalán nem meglepő, hogy az NVT célkitűzései és pályázati lehetőségei voltak a leginkább agrárközpontúak: a hat intézkedés egyike sem tette támogatási céljává a vidéki gazdaság diverzifikációját vagy az életminőség javítását (NVT 2006).

Bár a rendelkezésekre álló források nagysága alapján borítékolható volt, hogy nem tudja majd orvosolni a hazai vidék problémáit, e három program prioritásai a 2007–2013 közötti időszakban stratégiai célként nagyrészt továbbra is érvényesek.

7. Magyar- ország vidék- fejlesztési

stratégiája a 2007–2013 közötti időszakban

7. MAGYARORSZÁG VIDÉKFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJA A 2007–2013 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

Talán indokolni sem kell, milyen kiemelt fontosságú az, mi szerepel a Brüsszel által elfogadott, végleges Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban. A dokumentum, annak prioritásai és forrásmegosztása kijelöli a honi vidék fejlesztésének kereteit a következő hét évre, amiben azt követően nagy változások az évek során már nem várhatók. A végleges stratégia megvalósítását segítő programot a tervek szerint 2007 nyarán hagyják jóvá.

A következő költségvetési időszakra valamennyi tagállamnak be kell nyújtania saját vidékfejlesztési programját. A magyar kormánynak kevés mozgásteret volt a főbb prioritások kijelölésénél, a stratégiának a 2007–2013 közötti időszakra vonatkozó uniós Vidékfejlesztési Stratégia főbb célkitűzéseihez kellett igazodnia. Ennek megfelelően a stratégiai terv az Európai Tanácsnak a vidékfejlesztésre

vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokról szóló 2006/144/EK határozatával összhangban készült.

A vidékfejlesztési tervnek továbbá illeszkednie kellett az Új Magyarország Fejlesztési Terv névre keresztelt NFT II-höz.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégia első változata 2005 decemberében készült el, azt követően pedig több hónapon keresztül tartó szűkebb (szakmai munkacsoportok keretein belül zajló) és szélesebb körű (megyei lakossági fórumokon és a külön e célra létrehozott honlapon⁸ keresztül folytatott) egyeztetéseken nyerte el azt a formáját, amelyet a kormány 2006 őszén elfogadott. A társadalmi vita folyamán több mint 1200 észrevétel érkezett, aminek eredményeként a stratégiai terv több mint 100 pontban módosult. Fontos azonban hozzátenni, hogy e változások kisebb fajsúlyú

kérdésekben születtek, a főbb prioritások tekintetében nem jelentettek módosítást. E dokumentum alapján vehette kezdetét az intézkedésekre lebontott megvalósítási terv, az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program elkészítése.⁹

Magyarország Vidékfejlesztési Programjának főbb célkitűzései a következők:¹⁰

1. a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása,
2. a környezet és a vidék minőségének javítása,
3. az életminőség javítása a vidéki területeken és a diverzifikáció ösztönzése,
4. a helyi kapacitás kiépítése a foglalkoztatottság és a diverzifikáció érdekében.

A magyar vidék fejlesztése előtt valóban eddig nem látott források nyílnak meg, hét év alatt csaknem 5 milliárd euró, azaz nagyjából 1300 milliárd forint áll majd rendelkezésre. Az 5 milliárd euróból 3,8 milliárd érkezik majd az Európai Unió költségvetéséből, a többit a magyar költségvetés állja. Jól látszik, hogy ez az összeg a következő hét évben hozzáférhető összesen körülbelül 8000 milliárd forintnyi uniós forráson belül is komoly tételt jelent.

A következő évekre tervezett forrás-megosztásból (lásd 1. és 2. táblát) kiderül, hogy az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégia és a hozzá kapcsolódó Új Magyarország Vidékfejlesztési Program nagyrészt az agrárágazat modernizációját szolgálja. A hangsúly továbbra is erősen a mezőgazdaság-központú fejlesztéseken van, amit alátámaszt az, hogy az első két intézkedéscsoport szinte kivétel nélkül az agrárszféra fejlesztését megcélzó intézkedéseket tartalmaz. Emellett azonban, mint láttuk, a vidékfejlesztés-

⁹ Ezen írás alapjául az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program a füzet írásakor elérhető legfrissebb, 2007. január 30-án publikált verziója szolgált.

¹⁰ Az ÚMVP keretén belül, a 2007–2013-as költségvetési időszakban pályázható konkrét intézkedések listája az 1. mellékletben olvasható.

sel kapcsolatos forrásokhoz való hozzáférés egyszerűsödik, hazánk számára is könnyebbé válik az uniós vidékfejlesztési pénzek felhasználása. Annak ellenére, hogy a vidékfejlesztés

még mindig kis szeletnek számít a teljes közös agrárpolitikán belül, az e célra fordítható összeg a következő hét éves költségvetési ciklusban jelentősen nő.

1 . T Á B L A Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program intézkedéscsoportok szerinti tervezett forráselosztása	
Vidékfejlesztési program megnevezése	Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból származó források (%)
I. intézkedéscsoport	47
II. intézkedéscsoport	32
III. intézkedéscsoport	11,5
IV. (LEADER) intézkedéscsoport	5,5
Technikai segítségnyújtás	4
Összesen	100

FORRÁS: Új Magyarország Vidékfejlesztési Program

2 . T Á B L A Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program kalkulált költségvetése (2007–2013), milliárd Ft			
Intézkedéscsoport	Közpénzből történő hozzájárulás		
	Összes közpénzből történő hozzájárulás	Az EMVA-hozzájárulás mértéke (%)	Az EMVA-ból nyújtott összeg
1. intézkedéscsoport	648,72	75	486,54
2. intézkedéscsoport	414,08	80	331,26
3. intézkedéscsoport	158,73	75	119,05
4. intézkedéscsoport	71,17	80	56,94
Technikai segítségnyújtás	55,21	75	41,41
Összesen	1347,90		1035,19

FORRÁS: Új Magyarország Vidékfejlesztési Program
Társfinanszírozási arány: 75% EU és 25% hazai forrás az I. és III. intézkedéscsoport, valamint a technikai segítségnyújtás, 80% EU és 20% hazai forrás a II. és IV. intézkedéscsoport esetén.

A források egyes intézkedéscsoportok közötti megoszlása adottság, amit tudomásul kell venni, és minden érintettnek a pénzek teljes lekötésére és a megfelelő célokra történő minél hatékonyabb felhasználására célszerű összpontosítani. A pénzek felhasz-

nálásának lehető leghatékonyabb módjait az egyes intézkedéscsoportokon belül kell megtalálni. Mozgástér van,

a vidéki gazdaság diverzifikációját és az életminőség javítását szolgáló III. intézkedéscsoport és a LEADER Program hazai megvalósítására összesen csaknem 230 milliárd forint áll majd rendelkezésre. Annak ellenére, hogy az összes forrás ötödét sem éri el, ez komoly összeg.¹¹ Az, hogy a megnövekedett anyagi lehetőségek valódi fejlődést, új munkahelyeket, javuló élet-körülményeket hoznak-e magukkal, az egyes falvak, kistérségek, helyi vidék-fejlesztési közösségek és LEADER-akciócsoportok célmeghatározásán és pénzfelszívó képességén múlik majd.

11 A 2007–2013-as költségvetési ciklusban a harmadik tengely forrásaira pályázók az ÚMVP-ben megjelölt intézkedésekhez illeszkedően adhatják majd be „támogatási kérelmüket” a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) adott regionális kirendeltségéhez. Az MVH regionális irodája 100 pontos skálán értékeli a beérkezett kérelmeket. Az értékelés során az objektív és szubjektív elemeknek egyaránt van szerepük, de az objektív mérőszámok többet nyomnak majd a latban. A korábbi időszakok tapasztalatai alapján 55–60 pont elérése már sikeres pályázatot szokott jelenteni. A nyertes kérelmek kiválasztásánál szintén figyelembe veszik, hogy a projekt milyen mértékben illeszkedik a helyi vidékfejlesztési tervhez. Az MVH értékelése után az irányító hatóság jóváhagyására van szükség. A 2007–2013-as időszakban változást jelent, hogy a meghirdetett célokra nem lesznek folyamatosan nyitva a pályázati lehetőségek – adott időintervallumokban lehet majd kérelmet benyújtani az egyes intézkedésekre elkülönített összegekre.

8. a magyar stratégia

Lehetséges kitörési pontjai

8. A MAGYAR STRATÉGIA LEHETSÉGES KITÖRÉSI PONTJAI

Mint láttuk, a magyarországi 10 ezer fő alatti települések egyik legnagyobb problémája az elvándorlás, az előregedés és ezekkel szoros összefüggésben az elnéptelenedés. Megvannak természetesen az okai annak, hogy a kistelepülések képzetesebb lakosai inkább a városokban keresik boldogulásukat. A legfőbb ok a munkahelyek hiánya, valamint a városi jövedelmekhez képest alacsonyabb pénzkereseti lehetőségek. Szintén rontja a vidéki települések népességmegtartó erejét a szolgáltatások alacsony színvonala vagy azok hiánya. A harmadik fontos elem a kistelepülések infrastruktúrájának, épületeinek sok esetben romló állapota, a vonzó lakókörnyezet hiánya. Az ezeken a területeken történő fejlesztés lehet a záloga annak, hogy az elvándorlási tendencia legalább mérséklődjön, és a települések képesek legyenek megőrizni tehetséges fiataljaikat. A fejlesztések első számú célja tehát az, hogy a vidéken élők objektív életkörülményei és szubjektív életminősége egyaránt javuljon.

A következőkben azonosítjuk azokat a területeket, amelyek fokozott figyelmet és odafigyelést igényelnek az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program végrehajtása során, és amelyek kiemelt fontossággal bírnak a kistelepüléseken lakók életkörülményeinek alakítása szempontjából. Az alább kiemelt fejlesztési irányok, melyeket nemzetközi példákon keresztül mutatunk be, nem légből kapottak, valamennyi szerepel az ÚMVP-ben, mint pályázható intézkedés. A kifejezetten e célokra meghatározott összegeken felül a LEADER Programban rendelkezésre álló források adhatnak újabb lökést az alábbi fejlesztési területeknek.

Vidéki vállalkozásfejlesztés

Sok vidéki település egyik legnagyobb problémája az országos átlagnál lényegesen magasabb munkanélküliség, illetve az országos átlagnál (57 százalék) jóval alacsonyabb gazdasági aktivitás (35–40 százalék). A vidéki településeken ma kevés a vállalkozás,

és a meglévők nagy része is mikro-vállalkozás – sokat mondó tény, hogy az egyéni vállalkozások aránya 67 százalék. Általános tapasztalat, hogy új vállalkozások létrehozását nemcsak a tőke, de a szaktudás és a vállalkozási készségek hiánya is hátráltatja.

A foglalkoztatás növelése és a kistelepülések gazdasági fejlődése szempontjából kulcsfontosságú az új vállalkozások létrehozása és a már aktívák fejlesztése. Ennek érdekében döntő fontosságú szaktanácsokkal ellátni a potenciális és a már ténylegesen működő vállalkozásokat. A vidéki kis-vállalkozás-fejlesztésre elkülönített 85 milliárd forint az ÚMVP 312. intézkedése keretében lehet pályázni.

SIKERES KÜLFÖLDI PÉLDA:

STIPO – a helyi vállalkozók segítségét célzó projekt (Hollandia)

A projekt kezdő, innovatív technológiai megoldásokat alkalmazni kívánó vállalkozásoknak nyújt segítséget és tanácsadást a hollandiai Drenthe és Friesland tartományokban. Az elképzelés ugyanis az, hogy érdemes olyan falvakat ellátni erőforrásokkal, amelyek hosszú távon a régióban tudják tartani a munkaerőt és a lakosságot.

Ezáltal a helyi vállalkozók a vidék motorjaként is működhetnek. A projekt célja, hogy megerősítse a kisvállalkozásokat, növelje az innovációs és együttműködési készséget annak érdekében, hogy nőjön a vidék gazdasági potenciálja, amely az életszínvonalra is hatással van, hosszú távon pedig csökkenti az elvándorlást.

A projekt keretében szervezett szakmai találkozók célja, hogy a helyi vállalkozók tapasztalatot cseréljenek, és ennek segítségével bizalmat építsenek ki egymás között. Fontos, hogy ezek a találkozók informálisak legyenek, elkerülendő, hogy a hivatalos légkör esetleg elriassza a vállalkozókat. A tréningben részt vevő tanácsadók feladata elsősorban az, hogy figyelmesen végighallgassák a vállalkozókat, és szakmai tanácsokat adjanak nekik a vállalkozásukkal kapcsolatban felmerülő kérdésekre. Ez az alulról építkező (*bottom-up*) hozzáállás igen fontos, hiszen a legtöbbször az bizonyosodik be, hogy a vállalkozások zöménél az „agyban dől el” és a „meg tudom csinálni” mentalitás a siker valódi kulcsa. A tanácsadással párhuzamosan a projekt lehetővé teszi, hogy a helyi vállalkozók minden olyan szolgáltatásról szóló információhoz hozzájussanak, ami elengedhetetlen a vállalkozásuk beindításához.

Falumegújítás

A STIPO program három lépcsőből áll:

1. megfelelő tanácsadás, 2. szakember hiányában a tanácsadó költségeinek fedezése (1500 euróig), 3. a vállalkozás elindításához szükséges tőke 20 százalékanak állami fedezete (maximum 20 ezer euró). A beindítástól számított 3-4 éven belül a STIPO felülvizsgálja az egyes vállalkozásokat. Ha az alkalmazottainak száma nem nő adott idő után, és a bevétel nem növekszik legalább 20 százalékkal, az állami fedezetet vissza kell fizetni.

Pontosan ezért a tanácsadás a STIPO program egyik legfontosabb eleme. Ezzel a szolgáltatással ugyanis még a vállalkozás elindítása előtt mód van a mérlegelésre. Így az állami fedezet igénybevételéig már csak olyan vállalkozások jutnak el, akik a tanácsadások során bizonyítani tudták, hogy hosszú távon, egyedül is talpon tudnak maradni, és esélyük van arra, hogy nyereséges vállalkozássá váljanak. Fontos emellett a 80 százalékos önrész alkalmazása is, ezáltal ugyanis nő a helyi vállalkozók érdekeltsége abban, hogy üzleti sikereket érjenek el.

Ahhoz, hogy javuljon a vidéken élők szubjektív életminősége, elengedhetetlen az áptolt, vonzó lakókörnyezet megteremtése. A házak, közösségi terek felújítása nemcsak az értékvédelemhez és az élhetőbb környezet megteremtéséhez járul hozzá, de az adott település turisztikai vonzerejét is növeli. A Vidékfejlesztési Programból a következő hét évben falumegújításra fordítható 20 milliárd forint a falvak településképeének és környezetének javítását tűzi ki célul (ÚMVP 322. intézkedés).

SIKERES KÜLFÖLDI PÉLDA:

*Falumegújítás Roßhauptenben
(Németország)*

A Délnyugat-Bajorországban fekvő falu felújítása modellértékű projektnek számít a bajor szövetségi tartományon belül. A projekt kettős „nyomás” alatt született. A történelmi falu épületeinek egy része nagyon rossz állapotban volt. Egyes elképzelések szerint a részben a falu központjában található épületeket le kellett volna bontani, és új, a mai igényeknek inkább megfelelő lakóházakat építeni a helyükre. A hagyományőrzés mellett szólt azonban az az érv, hogy a falu gazdasági életében a mezőgazdasági termelés egyre csökkenő szerepet játszott, míg a turizmus gazdaságserkentő hatásában növekvő lehetőségeket

láttak a falubeliek. E tekintetben viszont rossz választásnak tűnhetett a faluközpont régi épületeinek lebontása, még akkor is, ha amúgy több racionális érv (például az alacsonyabb költség, a nagyobb kényelem és a korszerűbb eredmény) szólt a komplett új épületek létrehozása mellett.¹²

Végül a hagyományőrző megközelítés győzedelmeskedett a faluban, és helyi, valamint állami pályázatok segítségével több olyan központi épületet is megvettek és rendbe hoztak, amelyekre különben lebontás várt volna. Renoválták például a régi iskolát, egy parasztházat, a régi plébániát, és a főteret is átalakították. Több esetben is drágább és körülményesebb volt ez a megoldás, mint a lebontás vagy az újjáépítés lett volna. A felújított épületek azonban most nemcsak esztétikai élményt nyújtanak a falunak és lakóinak, hanem funkcionálisan is új lehetőséget jelentenek például fesztiválok, felvonulások megtartására, kiállítások szervezésére.

A bajor tartomány díjazta a roßhaupteni falumegújítási projektet, és indoklásából az is kiderül, hogy a faluban a kulturális élet is új lendületet kapott az átalakítások után, nem utolsósorban az újonnan kialakított és színvonalasan rendbe hozott közterüle-

teknek köszönhetően – más szóval a régi, használaton kívüli épületek nemcsak esztétikailag képviseltek terhet, hanem fontos területeket is elvettek a közösségtől. A felújítási projektek összértéke hozzávetőlegesen 3,2 millió euró volt, ebből 1,75 millió eurót fedeztek kormányzati forrásokból, 1,4 milliót pedig magánpénzekből. Mint a német és osztrák vidékfejlesztési projekteknél általában, itt is nagy hangsúlyt fektettek a közösség részvételére a projekt részletes kidolgozásában, és a felújítást megalapozó döntések valós horizontális együttműködésen alapultak.

Falusi turizmus

A vidéki kistelepülések számára az egyik legfőbb többletjövedelem-szerzési lehetőség a helyi turizmus fel lendítése. A vidéki térségek foglalkoztatottsági helyzetén jelentősen javíthat az ott fellelhető táji-természeti és a kulturális örökség részét képező értékek turisztikai hasznosítása. A turizmusból származó jövedelem erősíti a helyi gazdaságot, ezáltal fontos szerepet tölt be az életminőség javításában és a területi-gazdasági hátrányok csökkentésében.

¹² A másik oldalról ugyanakkor az az érv is felmerült, hogy éppen a modern épületek felelnének meg jobban a turizmus követelményeinek.

Az eltérő adottságok okán a turizmus természetesen nem jelenthet megoldást valamennyi kistelepülés problémáira, de a falusi szálláshelyek többségére jellemző alacsony szolgáltatási színvonalat és kihasználtságot látva megállapítható, hogy e téren még vannak kiaknázatlan lehetőségek. Szintén fontos megemlíteni, hogy a turizmus multiplikátor hatással bír, azaz hozzájárul a kistermelők termékértékesítésének növeléséhez, illetve élénkíti a helyi piacok forgalmát. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program 313. intézkedése, a falusi turizmus fejlesztésére előirányzott 16,6 milliárd forint lehetővé teszi új, minőségi szolgáltatásokat nyújtó falusi szálláshelyek létrehozását, valamint a már működő szálláshelyek és szolgáltatások fejlesztését.

SIKERES KÜLFÖLDI PÉLDA:

Távlovagló központ, Midi-Pyrénées (Franciaország)

Két szervezet (Association Est Aveyron Développement Promotion és az Association pour la Modernisation et l'Innovation Economique) hozta létre ezt a projektet Franciaország Midi-Pyrénées régiójában. A terület számos (földrajzi, történelmi, humán-erőforrás) szempontból jó lehetőségek-

kel bír többcélú vállalkozások megvalósítására. Az igen változatos terepviszonyokat kínáló környéken a zöldszturizmus és a természetben úzított sportok kedvelői számára alakították ki a központ szolgáltatásait. Ezek közül is a legfontosabb a távlovaglás, amely az érintetlen természetbe vágyók számára jelent élvezetes időtöltést. A turizmust egy galopp-pálya létrehozása is fejleszti. A francia Turizmus Iroda felel a projekt kommunikációjáért, míg a finanszírozásban magánszereplők is részt vesznek.

A projekt végső célja egy olyan innovatív turizmustermék létrehozása, amely alakításában részt vesznek többek között a lovassport reprezentánsai, turizmus-szakértők és a helyi önkormányzatok. A távlovaglás mintegy 10 ezer fő piacából az intézmény 5 százalékos részesedést akar szerezni, és cél az évi 1000 vendégéjszaka elérése is. A hivatalosan 2004 elején kezdődött projekt teljes költségvetése 200 ezer euró, melynek felét az EMOGA állja, mintegy 30 százaléka francia közfinanszírozás, a fennmaradó rész magánfinanszírozás.

Megújuló energiaforrások

A jövőben az energetikai célokra felhasználható biomasszára és a belőle előállított bioenergiára jelentős lesz a piaci igény. A bioenergia felhasználása amellett, hogy a mezőgazdasági termékeknek is új értékesítési lehetőségeket teremt, a nemzetgazdaság, az energiapolitika és a környezetvédelem számára is jó irányba tett lépést jelent. A megújuló energiaforrásra alapuló termelői rendszerek elterjedése magasabb hozzáadott értékű mezőgazdasági eredetű termék előállítását teszi lehetővé. Az ilyen jellegű fejlesztéseket indokolja, hogy Magyarország remek adottságokkal bír energiatülszervezésére, valamint hogy az amúgy megtermelt biomassza töredékét hasznosítják csak, és az is gyakran előfordul, hogy a betakarított gabona először tönkremegy a raktárakban, majd elégetik. A vállalkozói kultúra és a szaktudás hiánya mellett eddig komoly akadályt jelentett a beruházások magas költsége. Az ÚMVP 123. intézkedésének forrásain (53 milliárd forint), illetve a LEADER Programon keresztül válhat lehetővé a megújuló energiát előállító létesítmények felépítése.

SIKERES KÜLFÖLDI PÉLDA:

*Energia-önellátás Güssingben
(Ausztria)*

Güssing egy mindössze 4000 lakosú kistelepülés Ausztria keleti részén, a magyar határ mellett fekvő Burgenland tartományban. A mezőgazdasági és erdészeti tevékenység szétdarabolt, kis területeken folyik. Az infrastruktúrát tekintve periférikus területről van szó, ahol nagyon magas az ingázók száma, és szintén jelentős a fiatalok elvándorlásának aránya. További gondot jelentett a város energiaellátása, mivel helyi energia hiányában importenergiát kellett használni, ami jelentős költségekkel járt. Ezek a kedvezőtlen körülmények szolgáltak alapul a város vezetése számára, hogy az 1990-es évek elején új kezdeményezésekkel álljanak elő. A legfőbb új ötlet az volt, hogy a helyben fellelhető nyersanyagot, a fát energia előállítására használják fel. Güssingben tehát helyi nyersanyagot használnak, a fejlesztések által vállalkozásokat telepítenek a régióba, munkahelyeket teremtenek, valamint a létrejött infrastruktúrára turisztikai projektet építenek.

Az osztrák kistelepülésen hálózatot hoztak létre a fakitermelők, beszállítók és az energia-előállítók között.

A távhő előállításához szükséges létesítményt 1998-ban adták át. Kezdetben a területen rendelkezésre álló erdészeti fahulladék adta a hőközpont nyersanyagát, később fafeldolgozók is települtek a régióba, amelyek a hőközpontból szereznek be energiát. Güssing biomassza-erőművét 2001-ben helyezték üzembe. Az erőműben áram (2 MW) és hő (4 MW) előállítása történik, a működéshez szükséges fát a helyi erdészeti szövetség szállítja. Az eljárást a Bécsi Műszaki Egyetemen fejlesztették ki. A létesítmény kutatóintézetként is működik, az erőműben kutatók és tudományos munkatársak is dolgoznak.

A fejlesztések eredményeként a település jelenleg saját magát látja el energiával. A településen komoly szakmai turizmus is kialakult, létrejött egy továbbképző központ, ahol előadásokat és szemináriumokat tartanak a megújuló energia témájában. Az ökológiaturizmus jegyében a területen képzési programot indítottak be munkanélküli nők számára, hogy idegenvezetőként mutathassák be a településen és környékén lévő létesítményeket az odalátogatóknak. 2006-ban öt munkatársat foglalkoztattak idegenvezetőként.

Szolgáltatóházak

Számos vidéki településen megoldatlan kérdés az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Gazdasági fenntarthatóság híján megszűnnek az önálló szolgáltatások (pl. posta, művelődési intézmény), más szolgáltatások pedig csak nehezen, helyben többnyire sehogy sem elérhetők a kistelepüléseken (fejlesztési-pályázati információk, ügyintézési tanácsadás stb.). E gondok megoldására jó kezdeményezés a helyi szolgáltatóházak létrehozása, amelyekben néhány alapvető közszolgáltatás olcsóbb finanszírozás mellett egy helyen áll rendelkezésre.

Az ÚMVP 321. intézkedésében pályázható 30 milliárd forint lehetőséget teremt az önkormányzatok számára, hogy vállalkozók bevonásával olyan tereket alakítsanak ki, amelyek egy helyen biztosítanak néhány kiemelt fontosságú szolgáltatást. Ilyen szolgáltatás a posta, az irodai szolgáltatások, az internet-hozzáférés, az állampolgári ügyintézés, az újságárusítás, a totó-lottó vagy a gyógyszerbeszerzés biztosítása. A szolgáltatóházakat érdemes olyan megmentendő, üresen álló épületekben elhelyezni, amelyek a falu központjában találhatók, és amelyeket a helyi emberek mint közösségi találkozási pontot ismernek.

A Vidékfejlesztési Program lehetővé teszi, hogy több száz kistelepülésen szolgáltatóházak létesüljenek. Jogosan merül fel ugyanakkor a kérdés, hogy e létesítmények felállítását követően ki fogja azokat fenntartani. A magyar stratégia erre nem ad választ. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a szolgáltatóházakkal járó költségek túlnyomó részét az önkormányzatoknak kell kigazdálkodniuk. Szintén megoldást jelenthet, ha ezeket a központokat üzleti alapokra helyezik. A szolgáltatóházak profilja kiegészülhet olyan, piaci bevételt jelentő szolgáltatásokkal (minibolt a helyieknek és helyi termékekből a turistáknak, gyerekfoglalkozások, ruha-, cipőjavítás felvételi helye, patyolatpont, kis étterem, kávéház, turisztikai információ, kis helyi múzeum, kiállítások stb.), amelyek az egész konstrukciót fenntarthatóvá teszik.

SIKERES KÜLFÖLDI PÉLDA:

Szolgáltató és közösségi központ létesítése Jamptlandban (Svédország)

Az észak-svédországi Jamptland tartomány egy kis falujában minden szolgáltatás megszűnt. Többek között bezárt az iskola, megszűnt az önálló önkormányzat és a helyi élelmiszerbolt. A falu leépülési folyamatát meg-

elégelve néhány helyi ember a LEADER Program keretében számítógépes tanfolyamot szervezett a falu lakóinak, 7-től 70 éves korig. A tanfolyamon a helyiek megtanultak kommunikálni a nagyvilággal, egyben összejöttek az a csapat, amelyik a kezébe vette a falu ügyeit. Berendeztek egy teleházat, amiből aztán komoly szolgáltatóközpont fejlődött, helyet adva az új boltoknak, a postának. Az intézmény továbbá találkozóhelyként, munkakeresési és turisztikai információs pontként is funkcionált. Mindehhez az üresen álló volt intézményeket használták fel, sok önkéntes munkát és EU-forrást fordítva a település újjáélesztésére.

A szolgáltatóház sikeres létrehozása után a falu vállalkozó szellemű lakosai új projekteket indítottak be. Belefogtak egy idősek otthona építésébe, és telkeket osztottak a városból kiköltözni vágyó fiatal családoknak. A fiatalok szívesen jöttek, mivel a szolgáltatóház elérhetővé tette a mindennapi élethez szükséges dolgokat, és, nem utolsósorban, szervezte a munkavállalási lehetőségeket is. A helyi lakosok szövetkezetet hoztak létre az internetes távmunkához – ennek központja is a szolgáltatóház –, és körülbelül ötven embert foglalkoztatnak ezen keresztül.

9. új felelősség- megosztás

a vidék- fejlesztés- ben – a LEADER Program

9. ÚJ FELELŐSSÉG- MEGOSZTÁS A VIDÉK- FEJLESZTÉSBEN – A LEADER PROGRAM

Mint már korábban jeleztük, az előző fejezetben bemutatott fejlesztési irányok megvalósításában nagy szerep juthat a LEADER Programnak.

A LEADER célja a demokratikus részvétel, a közösség életének tudatos alakítása a polgárok közreműködésével, a horizontális (vállalkozók – helyi civil szervezetek – helyi önkormányzat – magánszemélyek) és a vertikális (tartományi kormányzat – regionális/ helyi önkormányzat – polgárok/helyi civilek) együttműködés révén.¹³ Ez a filo-

zófia azt a felfogást tükrözi, mely szerint egy régió átalakítását, fejlődési irányát nem lehet kívülről meghatározni. A helyi közösségnek magának kell eldöntenie, miként képzei el a jövőjét, és amennyiben a koncepció támogatásra érdemes, a központi kormányzat ehhez mindössze tanácsot és anyagi hozzájárulást tud nyújtani.

Az 1991-ben indult program eredeti célja az EU15-ben az volt, hogy megálljt parancsoljon az egyre jobban elszegényedő és elöregedő vidéki térségek további leszakadásának. Azóta több mint 1200 európai kistérségben valósultak meg alulról jövő vidékfejlesztési projektek a LEADER segítségével. A kezdeményezés három generációját tartjuk számon: LEADER I

(1991–1993), LEADER II (1994–1999), LEADER+ (2000–2006). Mint azt az EU vidékfejlesztési gyakorlatáról és a magyar stratégia ismertetéséről szóló fejezetben is kiemeltük, 2007-től a LEADER megközelítése beépül az EU általános vidékfejlesztési politikájába. Ez azt jelenti, hogy a LEADER az EU által támogatott nemzeti vidékfejlesztési programok részét fogja képezni.

Röviden összefoglalva, a LEADER Program a helyi szinten működő aktív társulások, együttműködések által kialakított és végrehajtott integrált terveket támogatja. A program célja, hogy segítse és támogassa a helyieket abban, hogy felfedezzék a környezetükben rejlő lehetőségeket, és fenntartható módon kihasználják azokat. A jelenleg is futó LEADER+ program keretein belül helyi vidékfejlesztési tervek formájában támogatják azokat a kezdeményezéseket, amelyek a vidék arculatának megőrzését és fenntartható fejlődését érintik.¹⁴

A program újszerűsége abban áll, hogy a térség fejlesztési stratégiáját az önkormányzatokból, a térség vállalkozóiból és civil szerveződéseiből

megalakult Helyi Vidékfejlesztési Akciócsoport állítja össze. Az elkészült stratégia alapján a döntéshozó a munkacsoport számára egy keretösszeget határoz meg, amihez a végső kedvezményezettek helyi pályázatát útján jutnak hozzá. A LEADER támogatási arányát tekintve kis összegű, jelentősége elsősorban a vidékfejlesztés újszerű megközelítésében van, illetve olyan képességeket fejleszt ki a helyi közösségben, amelyek más programok forrásaihoz is megkönnyítik a hozzájutást.

A 2007–2013 közötti ciklusra készülő Új Magyarország Vidékfejlesztési Program első három intézkedéscsoportja gyakorlatilag a vidék fejlesztésének teljes spektrumát lefedi. A negyedik intézkedéscsoportként számon tartott LEADER által a helyiek „rádobnak egy lapáttal” azon fejlesztésekre, amelyeket a saját térségük fejlődése szempontjából kiemelten fontosnak tartanak. A LEADER tehát egyfajta kiegészítő intézkedéscsoportnak tekinthető, amely a jellemzően a harmadik intézkedéscsoportához tartozó beruházásoknak egy újabb lökést ad.

14 A 2007–2013-as költségvetési ciklusban várhatóan nagy kihívás lesz az ún. közigazgatási (statisztikai) kistérségek fejlesztési stratégiai és a közigazgatási kistérségektől különböző területet lefedő LEADER-akciócsoportok helyi vidékfejlesztési tervei közötti konzisztencia megteremtése.

Egy akciócsoporthoz minden esetben a helyi önkormányzatok, a vállalkozók, a civil szervezetek és magánszemélyek együttműködésének kell létrejönnie. Fontos előírás, hogy az egyes akciócsoporthozakon belül nem érvényesülhet korlátlanul a polgármesterek és más önkormányzati elöljárók szava, a civil szférának és a vállalkozóknak együttesen több mint 50 százaléknál nagyobb arányban kell rendelkezniük. Ez a gyakorlatban nem minden esetben jelenti azt, hogy az önkormányzat delegáltjai valóban kisebbségben vannak. Előfordulhat ugyanis, hogy a civil szervezetek valamilyen módon a polgármester vagy más önkormányzati tisztviselő befolyása alatt állnak, ezáltal az akciócsoporthozak végző soron az önkormányzatok akaratát érvényesítik.

A pályázatokról az akciócsoporthoz tagjaiból kiválasztott Helyi Bíráló és Monitoring Bizottság (HBMB) dönt. A HBMB döntéshozó ülésein a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) munkatársa is részt kell hogy vegyen, továbbá a helyben született döntéseket a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumnak is jóvá kell hagyania. Valójában a helyi döntésekbe ritkán „nyúlnak bele” fentről, az akciócsoporthozak döntéseinek szentesítése csaknem automatikusnak tekinthető. Ahhoz, hogy létrejöjjön egy akciócsoporthoz,

rendszerint nem kell más, mint egy-két lelkes, mindenre elszánt helyi ember, aki fantáziát lát a LEADER Programban. Körülöttük alakulhat ki egy „kemény mag”, akik munkájukkal és ötleteikkel segítik a helyi vidékfejlesztési terv és a pályázati anyag elkészítését. Az akciócsoporthozak nyertes pályázataiban azonban még nem jelentik a pénzek azonnali elköltésének lehetőségét. A források helyi pályáztatás útján jutnak el végleges címzettjeikhez. Ideális esetben a helyiek részéről még a nyert összegnél is nagyobb igény fut be pályázatok formájában. Minden akciócsoporthozaknak meg kell neveznie egy ún. gesztorszervezetet, amely lényegében a csoport ügyvezetőjeként működik. A gesztorszervezet egyaránt lehet helyi önkormányzat és civil szervezet.

Az AVOP LEADER+ Programmal kapcsolatban leggyakrabban felmerülő kritika a túlbürokratizáltság volt. Az AVOP keretein belül a pályázás túl bonyolultnak bizonyult, rengeteg felesleges adminisztrációval járt. A következő pályázati időszakban a bürokratikus akadályok remélhetőleg csökkennek majd azáltal, hogy a pályázás módja teljesen átalakul, egyszerűsödik.

Az AVOP LEADER+ Programban nyertes 70 pályázat egyenként 90–100 millió forinthez jutott hozzá, amelynek legfeljebb 15 százalékát fordíthatták működési költségekre. A helyi vidékfejlesztési tervekben leírtak a maradék összegből valósulhattak meg. Az AVOP keretein belül folyó LEADER+ forrásaival az akciócsoportoknak 2008. szeptember 1-jéig kell elszámolniuk. Addigra valószínűleg már a következő LEADER pályázati kiírás is beindul.

A Magyarországi LEADER Központ

A LEADER Program hazai megvalósításában a budapesti székhelyű Magyarországi LEADER Központnak van kiemelt szerepe. Az intézmény 2006 tavaszán kezdte meg működését, miután a Magyarországi LEADER Közhasznú Egyesület elnyerte a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium nyilvános közbeszerzési pályázatát. A Központ legfőbb felada-

tai közé tartozik a megfelelő mennyiségű és minőségű információ, tanácsadás, képzés és mentorálás biztosítása az akciócsoportok számára, illetve a munkájukra vonatkozó kommunikációs terv megvalósítása. A központ továbbá kiadványokat és tanulmányokat készít az akciócsoportok munkájáról, illetve a sajátjáról, továbbá kapcsolatot tart más tagállamok LEADER központjaival és az unió brüsszeli LEADER irodájával.

10. a LEADER Program

2007–2013 között – ajánlások

10. A LEADER PROGRAM 2007–2013 KÖZÖTT – AJÁNLÁSOK

A 2007–2013-as pályázati időszakban a magyar LEADER Program számára az AVOP LEADER+ keretein belül pályázható összeg több mint tízszerese (70 milliárd forint körüli összeg) áll majd rendelkezésre. Ezen írás lezárásáig még nem született hivatalos döntés arról, hogy a megnövekedett forrásokhoz hány pályázati körben lehet majd hozzájutni. Szakértők szerint az a legvalószínűbb, hogy a LEADER Programnak a következő hét évben egy vagy két hulláma lesz, az első várhatóan 2008-ban.

Döntés még a támogatások jövőbeni nagyságáról sem született, az azonban bizonyosnak tűnik, hogy a helyi akciócsoportok az AVOP LEADER+ Programban nyerhetőkhez képest jóval nagyobb összegekkel számolhatnak. Nagy lehetőséget jelent, hogy az akciócsoportok a lefedett falvak számától

és a népességtől függően egyenként akár 0,5–1 milliárd forint nagyságú támogatáshoz is juthatnak. Igaz ugyanakkor, hogy a megnövekedett összegből a mostaninál nagyobb akciócsoportoknak kell majd gazdálkodniuk. A korábbi, laboratórium jellegű programhoz képest valóban minőségi ugrás várható, de a LEADER továbbra is túl szűkös anyagi lehetőségekkel bíró kezdeményezés lesz ahhoz, hogy önmagában a vidék valamennyi problémájára gyógyírt jelentsen.

De mit lehet tenni annak érdekében, hogy az akciócsoportok a LEADER Programban megpályázható forrásokat felkészülten és célirányosan használják fel?

– **„Kötelezően választható fejlesztések”.** A LEADER Programot gyakran szokták a „korlátlan szabadság” programjaként említeni. Ezen elnevezés azon alapszik, hogy minden akciócsoport teljesen szabadon választhatja ki, milyen típusú fejlesztéseket vesz fel a helyi vidék-

fejlesztési tervébe. Ez a LEADER egyik legnagyobb előnye, mivel a helyieknél senki sem tudja jobban, hogy mit érdemes fejleszteni.

A LEADER-akciócsoportok választási szabadságának megőrzése fontos érték. Ugyanakkor össze kell hangolni az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program néhány központi elemének megvalósításával. *Mindezek érdekében a DEMOS Magyarország Alapítvány javasolja az ún. kötelezően választható fejlesztés fogalmának bevezetését.*

Eszerint a LEADER-pénzekre pályázó akciócsoportoknak a fent ismertetett öt fő fejlesztési irány (vállalkozásfejlesztés, falumegújítás, falusi turizmus, megújuló energiaforrások, szolgáltatóházak) közül kettőt be kellene építeniük a helyi vidékfejlesztési tervükbe. Az adott akciócsoport döntheti el, mely fejlesztéseket kívánja megvalósítani a térségében. A kötelezően választható fejlesztés nem befolyásolja az akciócsoport azon szabadságát, hogy bármely más fejlesztést a pályázati anyagába illesszen. Egy példa: ha az adott akciócsoport többek között egy új gabonaterület, egy pálinkafőzde építésében és a fiatal gazdák képzésében látja a fejlődése zálogát, minden további nélkül pályázhat e célokra, de ezek mellett például a falu főbb épületeinek felújításával és egy

szolgáltatóház létrehozásával kell tennie a helyi élet minőségének javításáért. Az öt fő fejlesztési irány elég általános ahhoz, hogy kellő mozgásteret hagyjon az egyes akciócsoportoknak.

A kötelezően választható fejlesztés intézménye elsősorban a politikai döntéshozóknak jelenthet garanciát arra nézve, hogy a LEADER Program keretében olyan típusú fejlesztések is biztosan megvalósulnak, amelyek a nem mezőgazdasági jellegű gazdaságfejlesztést és a vidéki élet minőségének emelését segítik. Az akciócsoportoknak feltehetően már csak azért sem okozna leküzdhetetlen feladatot beilleszteni a fent megjelölt célokat a helyi vidékfejlesztési tervbe, mert az eddigi tapasztalatok alapján a jelentkezők nagy része eleve is ilyen típusú fejlesztésekben gondolkodik. A kötelezően választható fejlesztés révén tehát a politikai osztály kapna biztosítékot arra, hogy a LEADER Program hazai alkalmazása során a kiemelt fontosságúnak tartott fejlesztések is megvalósulnak.

– **Kommunikációs kampány**

a résztvevők körének bővítése

érdekében. Kiemelt fontosságú, hogy a következő LEADER-kiírásról, a program létéről, a pályázás lehetőségéről minél szélesebb körben értesüljenek. Azok az akciócsoportok, amelyek már az AVOP LEADER+ Programban is részt vettek, nyilvánvalóan előnyben vannak, rengeteg hasznos információval és tapasztalattal bírnak. Ezért a következő pályázati kiírás előtt olyan marketingkampányra van szükség, amely az eddig a LEADER-en kívül maradtak bevonását kíséri meg. A legjobb propagandát a megvalósuló fejlesztések jelentik, ezért ugyan lehet abban bízni, hogy a program jó híre magától is terjed, nagy hiba lenne azonban erre alapozni. A programban részt vevők körének bővítése érdekében tudatos, a helyi önkormányzatokat, vállalkozókat és civil szervezeteket megcélzó kommunikációs kampányra van szükség – a 2008-ra várható új pályázati kiírás miatt még 2007 második felében vagy legkésőbb 2008 elején.

– **Felkészítés, képzés, tanácsadás.**

Rendkívül sok múlik azon, hogy mi kerül majd a LEADER Programra pályázó akciócsoportok helyi vidékfejlesztési terveibe. Ahhoz, hogy

a helyi kapacitásokat, tudást és innovációt minél jobban ki lehessen aknázni, fejlett és szervezett tanácsadórendszer kialakítására van szükség. A tanácsadók feladata kettős: egyrészt komoly szerepet játszhatnak a helyi vidékfejlesztési tervek kidolgozásában, másrészt a teljesen megváltozó eljárásrend miatt segíthetnek abban, hogy a pályázók sikerrel vegyék az esetleges adminisztratív akadályokat. Érdemes volna felkészítéseket, képzéseket is szervezni a LEADER új kiírása iránt érdeklődők számára. Céljaiból és feladataiból adódóan a Magyarországi LEADER Központ alkalmasnak tűnik a következő pályázati kiírást megelőző képzések koordinálására, a tanácsadói hálózat felállítására és összefogására.

– **Honlap a legjobb nemzetközi**

gyakorlatokról. Az információ, az innovatív ötletek áramlása a LEADER sikerének egyik feltétele. Nehéz lenne elvitatni, hogy egy-egy akciócsoport sokat tanulhat a korábban befejezett pályázatokból, más országok kistérségeinek tapasztalataiból, de akár a szomszéd akciócsoport fejlesztési elképzeléseiből is. Dicséretes, hogy a Magyarországi LEADER Központ elérhetővé tette valamennyi

nyertes magyar akciócsoporthelyi vidékfejlesztési tervét. A jövőbeni sikeres helyi vidékfejlesztési tervek megírásához alighanem komoly inspirációt nyújthatna, ha a magyar tapasztalatok mintájára a többi uniós ország (kiemelten az újonnan csatlakozott volt szocialista országok) tapasztalatai is elérhetővé válnának magyar nyelven a potenciális pályázók számára.

A végső cél: szemlélet- és kultúraváltás

A LEADER Program talán legnagyobb előnye, hogy szinte észrevétlenül járul hozzá a vidék fejlesztésén fáradozók szemlélet- és kultúraváltásához. Ez a program arra döbhentheti rá az érdekelteket, hogy az uniós források megszerzéséhez kooperációra van szükség. A települések közötti bizalom hiánya a LEADER Program esetében biztosan nem vezet eredményre. Komoly nyomot hagyó fejlesztésekre akkor van esély, ha az egy földrajzi egységhez tartozó települések, illetve az egyes falvak önkormányzati vezetői, vállalkozói és civil szervezetei összefognak. Az együttműködés tehát a kezdeményezés kulcsa. A pénzszerzés és a fejlesztések lehetősége pedig azok az ösztönzők, amelyek széles körben elterjeszthetik az együttműködés, a közös gondolkodás és a közös tervezés kultúráját. A sikeres pályázatok,

a kézzel fogható eredmények jótékony hatással lehetnek az egymással szembeni, szomszédvárok közötti bizalmatlanság leküzdésére. Ha ez utóbbi megtörténne, alighanem az lenne a LEADER és egyben az integrált vidékfejlesztés igazi átütő erejű sikere.

A vidékfejlesztésre általában és a LEADER-re is igaz, hogy az nem merülhet ki pályázati előírások teljesítésében vagy szűken vett gazdasági célok elérésében. A vidék integrált fejlesztésének és a LEADER akciócsoporthatásának is olyan folyamatnak kell lennie, amely erősíti a helyi emberi és közösségi erőforrásokat, a helyi vezetést, a vállalkozói kultúrát, az innovációt és az emberek azon képességét, hogy céltudatosan és hatékonyan tudjanak együttműködni. Ezáltal lehetnek a helyi közösségek az eddiginél nagyobb hatással saját sorsukra. Ha az állam képes lesz megteremteni a vidék komplex fejlesztésének kereteit, és a helyi közösségek helyesen jelölik ki saját környezetük fő fejlesztési irányait, a vidéki települések lakói maguk járulhatnak hozzá társadalmi mobilitási esélyeik növeléséhez, valamint élhető és fenntartható környezetük megteremtéséhez.

11. mellékletek

11. MELLÉKLETEK

1. melléklet

AZ ÚJ MAGYARORSZÁG VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM INTÉZKEDÉSEI INTÉZKEDÉSCSOPORTOK (ÚN. TENGELYEK) SZERINT

I. INTÉZKEDÉSCSOPORT: A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ERDÉSZETI ÁGAZAT VERSENYKÉPESSÉGÉNEK JAVÍTÁSA

1.1. A humán tőke fejlesztését és a tudás támogatását szolgáló intézkedések

- 1.1.1 Szakképzési és tájékoztatási tevékenységek
- 1.1.2 A fiatal mezőgazdasági termelők elindítása
- 1.1.3 A mezőgazdasági termelők gazdaságátadási támogatása
(korai nyugdíjba vonulás)
- 1.1.4 Tanácsadói szolgáltatások igénybevétele
- 1.1.5 Üzemvezetési, helyettesítési és gazdálkodási tanácsadai,
valamint erdészeti szaktanácsadási szolgáltatások létrehozása

1.2 A szerkezetváltást, az infrastruktúra fejlesztését és az innovációt segítő intézkedések

- 1.2.1 A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése
- 1.2.2 Az erdők gazdasági értékének javítása
- 1.2.3 A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése
- 1.2.4 Együttműködés új termékek, folyamatok és technológiák
fejlesztése céljából a mezőgazdasági és az élelmiszer-
ágazatban, valamint az erdészeti ágazatban
- 1.2.5 A mezőgazdaság és az erdészet fejlesztéséhez és korszerű-
sítéséhez kapcsolódó infrastruktúra

1.3 A mezőgazdasági termékek minőségének javítását szolgáló intézkedések

- 1.3.1 A közösségi jogszabályokon alapuló előírások betartása
- 1.3.2 A mezőgazdasági termelők részvétele az élelmiszer-
minőségi rendszerekben
- 1.3.3 Termelői csoportok támogatása az élelmiszer-minőségi
rendszerek keretébe tartozó termékekre vonatkozó
tájékoztatási és promóciós tevékenységek révén

1.4 Átmeneti intézkedések

1.4.1 A szerkezetátalakítás alatt félig önellátó gazdaságok támogatása

1.4.2 Termelői csoportok létrehozásának támogatása

II. INTÉZKEDÉSCSOPORT: A KÖRNYEZET ÉS A VIDÉK FEJLESZTÉSE

2.1 A mezőgazdasági földterület fenntartható hasznosítását célzó intézkedések

2.1.1 A hegyvidéki mezőgazdasági termelőknek a természeti hátrány miatti kifizetések

2.1.2 A hegyvidéki területeken kívüli hátrányos helyzetű területek mezőgazdasági termelőinek nyújtott kifizetések

2.1.3 Natura 2000 kifizetések mezőgazdasági területeken és a 2000/60/EK Vízkövet irányelvhez kapcsolódó kifizetések

2.1.4 A. Agrár-környezetgazdálkodási kifizetések
B. Genetikai erőforrások megőrzése

2.1.5 Állatjóléti kifizetések

2.1.6 Nem termelő beruházásoknak nyújtott támogatás

2.2 Az erdészeti területek fenntartható használatát célzó intézkedések

2.2.1 A mezőgazdasági földterület első erdősítése

2.2.2 Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken

2.2.3 Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése

2.2.4 Natura 2000 kifizetések

2.2.5 Erdő-környezetvédelmi kifizetések

2.2.6 Az erdészeti potenciál helyreállítása és megelőző intézkedések bevezetése

2.2.7 Nem termelő beruházások erdőterületeken

III. INTÉZKEDÉSCSOPORT: A VIDÉKI ÉLET MINŐSÉGE ÉS A VIDÉKI GAZDASÁG DIVERZIFIKÁLÁSA

3.1 A vidéki gazdaság diverzifikációját elősegítő intézkedések

3.1.1 Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás

3.1.2 Mikrovállalkozások létrehozásának és fejlesztésének támogatása

3.1.3 A turisztikai tevékenységek ösztönzése

3.2 A vidéki térségek életminőségének javítását célzó intézkedések

3.2.1 A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások

3.2.2 Falumegújítás és -fejlesztés

3.2.3 A vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése

3.2.4 A vidéki örökség megőrzése és korszerűsítése

– Natura 2000 fenntartási/fejlesztési tervek készítése

3.3 A III. intézkedéscsoporthoz tartozó területeken működő gazdasági szereplőkre vonatkozó képzési és tájékoztatási intézkedés

3.4 Készségek elsajátítása, ösztönzés a helyi fejlesztési stratégiák kidolgozására és végrehajtására

IV. INTÉZKEDÉSCSOPORT: A LEADER PROGRAM

4.1 Helyi fejlesztési stratégiák megvalósítása

4.2 Hazai és nemzetközi térségek közötti együttműködések

4.3 Működési költségek, készségek elsajátítása és animáció (ösztönzés)

2. melléklet

A LEADER PROGRAM HÉT ELVE

1. Területspecifikusság

A program területalapúan, komplex módon közelíti meg a helyi problémákat. Olyan fejlesztésre ad lehetőséget, amely az adott vidéki terület erősségeire és erőforrásaira alapoz. A támogatható terület homogén, összefüggő vidéki egység, amelyet belső társadalmi kohézió, közös történelem, közös hagyományok tartanak össze.

2. Alulról építkező fejlesztési modell

A program arra ösztönzi a helyben élőket, hogy vegyenek részt a térség hosszú távú fejlődését meghatározó döntések meghozatalában, együttműködve az érdekelt gazdasági és társadalmi szereplőkkel, a civil és az önkormányzati szervezetekkel, közintézményekkel. Az alulról építkező fejlesztési modellhez szükség van a helyiek „lelkésítésére”, a helyi közösségfejlesztésre.

3. A helyi vidékfejlesztési munkacsoport működtetése

A LEADER-nek köszönhetően kapcsolat jön létre a polgárok és a vidék fejlesztését szolgáló programok között. A helyi vidékfejlesztési munkacsoport létrehozásával megvalósulhat az adott térség fejlesztése. Ezek a csoportok ugyanis új modellként jelennek meg a szervezetek között: az adott területen hatással vannak az intézményi és a politikai egyensúlyra, döntéshozó testületként működnek, és érdemi költségvetési keret felett rendelkeznek.

4. Innováció

A helyi együttműködés elősegítheti a térségben:

- újfajta termékek bevezetését és szolgáltatások nyújtását, amelyek jól illeszkednek a térség adottságaihoz;
- a tradicionálisan különálló és külön kezelt gazdasági szektorok összekapcsolását, azok újfajta kombinációit;
- a térség humán-, természeti és pénzügyi erőforrásainak összekapcsolódásával a helyi erőforrások jobb kihasználását.

5. Integrált megközelítés

A helyi cselekvési tervben meghatározott projektek megvalósítását szolgáló tevékenységek egymáshoz kapcsolódnak, így a hatások nem elkülönülten, egymástól elszigetelten jelennek meg, hanem összeadódnak, összefüggő egészként érzékelhetők.

6. Területek közötti kapcsolatépítés és együttműködés

A LEADER-hálózat kiépítése és működtetése magában foglalja az információk cseréjét, az innováció eredményének átadását. Vagyis az együttműködés célja, hogy

- megszüntesse a helyi csoportok egymástól való elszigeteltségét;
- a jól működő vidékfejlesztési módszerek átadhatóvá váljanak;
- megteremtse egy olyan információs bázist, amely minden más térség számára is hasznosítható.

7. Helyi finanszírozás és menedzsment

A helyi vidékfejlesztési munkacsoportok döntéshozatali felelőssége a program kialakítása, illetve a végső kedvezményezettek kiválasztása során jelenik meg.

A munkacsoportok működési felelőssége – azaz a számukra biztosított keretösszeggel kapcsolatos konkrét rendelkezés – az egyes tagállamokban eltérő lehet, mivel ez függ a munkacsoportok felkészültségétől, valamint az ország közigazgatási struktúrájától.

12. irodalom- jegyzék

12. IRODALOMJEGYZÉK

A LEADER+ PROGRAM (2004)

LEADER Hírlevél, 1. szám.

www.fvm.hu/doc/upload/200412/leader2004.pdf

AVOP – AZ AVOP ÉRTÉKELÉSE AZ FVM VIDÉKFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJÁNAK HONLAPJÁN (2006)

http://www.strategia.fvm.hu/index_avop.html

AZ EU VIDÉKFEJLESZTÉSI POLITIKÁJA 2007–2013 KÖZÖTT (2006)

Brüsszel, Európai Bizottság.

http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurde_v2007/hu_2007.pdf

AZ ÚJ MAGYARORSZÁG VIDÉKFEJLESZTÉSI STRATÉGIAI TERV TÁRSADALMI EGYEZTETÉSE (2006)

Budapest, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési
Minisztérium.

BALDOCK–DWYER–LOWE–PETERSEN–WARD (2001)

*The Nature of Rural Development: Towards a
Sustainable integrated rural policy in Europe.*
London, IEEP.

COMMUNITY STRATEGIC GUIDELINES FOR RURAL DEVELOPMENT (PROGRAMMING PERIOD 2007–2013)

Az Európai Unió Tanácsának 2006/144/EK
számú határozata, Brüsszel.

DORGAI, LÁSZLÓ (2002)

*A vidékfejlesztés támogatásának elvei és
gyakorlata az Európai Unióban.* Budapest,
Integrációs és Fejlesztéspolitikai Munkacsoport.
http://www.strategia.fvm.hu/dl/Hatteranyagok_7.pdf

FIDESZ (2006)

Hajrá, Magyarország! A Fidesz – Magyar
Polgári Szövetség 2006-os választási programja.

KROLOPP ANDRÁS–MARTICSEK JÓZSEF– FRANCIA RITA (2003)

A vidékfejlesztés európai jelene és jövője.
Budapest, CEEWEB.

MIDGLEY, JANE (SZERK.) (2006)

A New Rural Agenda. Newcastle, IPPR North

NEMES GUSZTÁV (2000)

Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája
– az integrált vidékfejlesztés lehetőségei.
Közgazdasági Szemle, 2000. június.
http://www.policy.hu/nemes/publikaciok/kgisze_mle2000.pdf

NEMES GUSZTÁV (2003)

Videkfejlesztés és előcsatlakozási felkészülés
Magyarországon – A SAPARD-program
hatásai és mellékhatásai. *Közgazdasági Szemle*,
2003. január. 56–75.

NEMES GUSZTÁV (2005A)

The politics of Rural Development in Europe.
Műhelytanulmányok. MFD, 2005/5.
Budapest, Magyar Tudományos Akadémia,
Közgazdaságtudományi Intézet.

NEMES GUSZTÁV (2005B)

Integrated Rural Development – The Concept
and its Operations. Magyar Tudományos
Akadémia, Közgazdaságtudományi Intézet.

NEMES GUSZTÁV–FAZEKAS ZSUZSANNA (2005A)

Egyszerűbb és átláthatóbb: Az EU 2007–2013
közötti időtartamra tervezett vidékfejlesztési
politikája. *Agrárágazat*, 2005/4. 14–8.

NEMES GUSZTÁV – FAZEKAS, ZSUZSANNA (2005B)
Kísérleti LEADER-jellegű program Magyarországon. AVOP Leader+ Készségek elsajátítása
tananyag. PROMEI – Faluműhely Alapítvány
– SZRVA – ZRVA, 2005. 9.4. fejezet. 360–81.

NVT – AZ NVT ÉRTÉKELÉSE AZ FVM VIDÉKFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJÁNAK HONLAPJÁN (2006)
http://www.strategia.fvm.hu/index_nvt.html

PUTTING RURAL DEVELOPMENT TO WORK
FOR JOBS AND GROWTH (2005)
Directorate-General for Agriculture and Rural
Development. Brüsszel, Európai Bizottság.

TANANYAG – LEADER SZEMINÁRIUM. SÜMEG,
2006. OKTÓBER 11–13.
Budapest, Magyarországi LEADER Központ.

THE CORK... (1996)
The Cork Declaration – The Living
Countryside. The European Conference on
Rural Development. Írország, november 7–9.

THE LEADER APPROACH: A BASIC GUIDE (2006)
Brüsszel, Európai Bizottság.
[http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/
pdf/library/methodology/leader_approach_en.pdf](http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/library/methodology/leader_approach_en.pdf)

ÚJ MAGYARORSZÁG. SZABADSÁG ÉS
SZOLIDARITÁS. A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KORMÁNYÁNAK PROGRAMJA A SIKERES,
MODERN ÉS IGAZSÁGOS MAGYARORSZÁGÉRT
2006–2010 (2006)
[http://www.varju.hu/doc/2006/kormany
program_2006.pdf](http://www.varju.hu/doc/2006/kormanyprogram_2006.pdf)

ÚJ MAGYARORSZÁG VIDÉKFEJLESZTÉSI
PROGRAM (2007)
Budapest, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési
Minisztérium, 2007. január 30-án publikált
verzió.
www.program.fvm.hu/dl/umvp_20070130.pdf

DEMOS MAGYARORSZÁG

1054 Budapest,
Alkotmány u. 16. III/14.

T/F +36 1 332 2411

E demos@demos.hu

W www.demos.hu

ISBN 978-963-87057-5-4Ö

ISBN 978-963-87057-7-8

